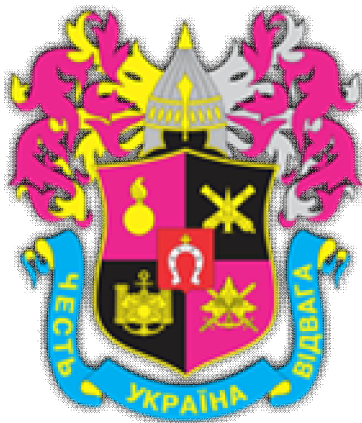

**«УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО В БОРОТЬБІ ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ
(ДО 100-РІЧЧЯ ПОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ)»**

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК
ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО
ІНСТИТУТ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КАФЕДРА ГУМАНІТАРНИХ НАУК**

**«УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО В БОРОТЬБІ ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ
(ДО 100-РІЧЧЯ ПОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ)»**

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
КУРСАНТСЬКО-СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МІЖ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

**30 ЖОВТНЯ 2020
ЛЬВІВ**

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ

Павло Ткачук, *доктор історичних наук, професор*
(м. Львів, Україна)

Андрій Слюсаренко, *доктор історичних наук, доцент*
(м. Львів, Україна)

Олександр Ролук, *кандидат наук з фізичного виховання і спорту*
(м. Львів, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Андрій Харук, *доктор історичних наук, професор (м. Львів, Україна) –*
голова організаційного комітету

Лілія Скорич, *кандидат історичних наук (м. Львів, Україна) –*
секретар конференції

Юрій Гаврилишин (м. Львів, Україна)
курсант інституту морально-психологічного забезпечення

Марина Павлік (м. Львів, Україна)
курсант інституту морально-психологічного забезпечення

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНІ ПОДІЇ 1920 РОКУ

Юрій Гаврилишин

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
науковий керівник – к.і.н. Лілія Скорич*

ПРОВЕДЕННЯ АГІТАЦІЙНИХ І ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ ЗАХОДІВ АРМІЇ УНР 1918-1921РР.

В роки української революції вперше була проголошена незалежність України і створено національні збройні сили. Досвід застосування агітаційних та прогандистських заходів у армії УНР також був першим для українців за новітньої доби, тому він привертає до себе особливу увагу. Таким чином, постає необхідність у дослідженні маловивчених елементів агітації та пропаганди армії УНР, тим паче, якщо воно дасть змогу провести історичні паралелі з сучасним етапом розвитку України.

Після утвердження при владі Директорії УНР, було сформоване профільне відомство в галузі агітації та пропаганди. В 1918 році Директорією був виданий Декрет про створення Управління преси та інформації, головою якого став Осип Назарук. Завдання нового відомства полягали в освідженні широких мас про самостійні та державницькі інтереси УНР. Розгорнувши потужну агітаційно-пропагандистську діяльність, міністерство виступало невід'ємною складовою боротьби за державність. Основним видом пропаганди були друковані аркушівки та листівкова література. Цілу низку листівок було поширено у зв'язку прилученням вояків Української Галицької армії у липні 1919 році до визвольних змагань на Наддніпрянщині.

Однією з перших спроб організувати ідеологічний вплив на військових було створення «Статуту української народної армії ЗС УНР». Згідно з поглядами тодішньої влади – регулярні війська сприймалися, як засіб панування над трудовим людом, тому метою влади було скасування армії. Проте, ідеологічні погляди не дозволяли реалізувати сусідні держави, армії яких загрожували незалежності України. Владою також передбачалося, що збройні сили в умовах мирної обстановки мають бути переформатовані у народну міліцію.

Вважалося, що захист держави від ворога – обов'язок кожного громадянина УНР.

Суттєві зрушення в питаннях ідеологічної роботи з'явилися з приходом до влади Директорії. Було утворене відомство, яке відповідало за видавничу та пропагандистську діяльність. 31 грудня 1918 року Директорія видала декрет « Про утворення управління преси та інформації», згідно з яким було створено міністерство преси та пропаганди УНР.

В умовах ведення бойових дій на кілька фронтів значна увага в Армії УНР приділялася питанням контрпропаганди. З метою протидії більшовицькій та білогвардійській пропаганді, командування Армії УНР видало накази про заборону писемної та усної агітації проти Директорії і Головного Командування військ УНР, незалежності і об'єднання українських земель в одну національну державу і за введення на територію України іноземних військ. Державною мовою у відновленій Українській Народній Республіці проголошувалася українська, вона була обов'язковою для вживання в армії, на флоті, в усіх урядових і громадських установах.

Командування Армії УНР дбало про підвищення рівня національної свідомості та освіти своїх військових. При кожній військовій частині, чисельністю не більше полку, створювалися бібліотеки-читальні. Їх наповнення становили книги різного характеру: для розвитку світогляду козаків, виховання любові до України, формування вірності інтересів України та служили нагадуванням про історичні традиції «Українського лицарства». 3 грудня 1920 року Симон Петлюра звернувся до міністра закордонних справ УНР із пропозицією розробити і видати кількома європейськими мовами «Синьо-Жовту книгу», в якій були б зібрані документи та історичний нарис боротьби України за суверенітет і незалежність, а також про її міжнародне визнання.

Досвід УНР є гідним прикладом інформаційного протистояння агресорові, проте протягом усього періоду Української революції так і не було сформовано українську державницьку ідеологію. На заваді цьому стала низка чинників: слабкість українського національного руху внаслідок тривалої бездержавності і асиміляційної політики імперій, доволі низький рівень національної самосвідомості серед українців, значне поширення соціалістичних ідей в народі, сповідування соціалістичних ідей більшістю політиків УНР, внутрішня і зовнішньополітична нестабільність, часті зміни політичних режимів. Але не зважаючи на вкрай несприятливі для учасників українських національно-визвольних змагань умов бойових дій, відчутного

ворожого агітаційно-пропагандистського впливу на населення й армію, потребує подальшого вивчення та популяризації.

Валентин Нечипоренко

Національна академія сухопутних військ

імені гетьмана Петра Сагайдачного

науковий керівник – к.і.н. Мар'яна Верхотурова

УКРАЇНСЬКИЙ ЧЕРВОНИЙ ХРЕСТ

Національно добровольча доброчинна організація, що діяла з метою медико-санітарної допомоги населенню, надання допомоги біженцям, безпритульним, військовим, військовополоненим, комбатантам українського визвольного руху та їхнім родинам, організовує тисячі безкоштовних їдалень для бідних, надає населенню мільйони продовольчих пайків. Серед першочергових завдань, що постали перед Українським Червоним Хрестом (далі – УЧХ), була допомога біженцям і військовополоненим, евакуація військовополонених усіх армій, які воювали в Україні, турбота про інвалідів і дітей-сиріт, боротьба з голодом та епідеміями, організація лазаретів, шпиталів і пунктів харчування.

Розпізнавальним знаком Товариства була прийнята емблема – червоний хрест на білому полі – це зворотне розташування кольорів прапору Швейцарії – в ознаку того, що Рух зародився саме в цій країні.

В умовах розпаду Російської імперії, Української революції 1917–1921 рр. та існування незалежної української державності (Української Народної Республіки, Української Держави) постало завдання організації національного Червоного Хреста. За ініціативи Маріїнської громади сестер милосердя Червоного Хреста, яка з 1878 р. надавала доброчинну медичну допомогу нужденним Києва.

15–18 квітня 1918 р. відбувся перший з'їзд товариства Червоного Хреста України, на якому проголосили утворення УЧХ. Законом УНР організація була визнана як департамент МВС, від травня 1918 р. департамент у новоствореному міністерстві здоров'я та опікування Української держави. У першу чергу потрібно було придбати для українських збройних сил медичне устаткування, медикаменти, одяг, білизну, постіль.

В боях за Львів 1–21 листопада 1918 р. організовуються на окремих відтинках фронту осередки першої медичної допомоги, які облаштували: у приміщенні Народного Дому, в міській Ратуші, у приміщенні на перетині вулиця Коперника та Словацького, в Цитаделі,

в Головній пошті, у приміщенні Галицького сейму, в так званих казармах Фердинанда та в казармах поліції. Важкопоранених з усіх відтинків фронту доставляли санітарним поїздом до гарнізонного госпіталю на вул. Личаківській, де їх лікували кілька днів. Після чого санітарний поїзд доставляв поранених вояків до лікарень у Бережанах, Тернополі.

Військові лікарі, волонтери та санітари УЧХ почали надавати фахову допомогу українським воякам з перших бойових днів в умовах, коли медичні служби Армії ще не були створені, та продовжили свою діяльність у новостворених медчастинах та госпіталях на фронті та в запіллі. Першочергові зусилля лікарів були зосереджені на допомозі пораненим у боях воякам. Медична та санітарна служба добре налагодила лікувально-евакуаційне забезпечення.

Найбільш кваліфіковане лікування особового складу здійснювалося у військових госпіталях та Українського Червоного Хреста. Розгортались мережі госпіталів УЧХ та військові госпіталі у прифронтовій смузі на базі колишніх австрійських військових і цивільних лікарень. Унаслідок реорганізації збройних сил ЗУНР у січні 1919 р. військові госпіталі були поділені на польові, запасні й окружні. Польові мали рухомий характер, їх місце розташування змінювалося в залежності від координат та потреб фронту. Запасні розташовувалися в більших населених пунктах запілля.

Під час української національної революції лютували голод і епідемії, брак ліків і медиків, вмирають безпритульні. На території нашої країни діяли міжнародні благодійні організації «Джойнт», «АРА», «Чехословацький Червоний Хрест», «Місія Нансена». Цими організаціями постачалися медикаменти та продукти харчування.

Особливої уваги заслуговує активна діяльність Місії Нансена. Ім'я легендарного норвежця Фрітьофа Нансена для багатьох українців невідоме. Ф.Нансен зробив для українського народу в його тяжку годину стільки, скільки не зробив би і цілий полк меценатів. Діяльність Місії була всебічною: від постачання продуктів харчування та ліків, відкриття пересувних їдальнь, підвозу товарів.

Вже понад століття Червоний Хрест в серці України займається благодійницько-просвітницькою діяльністю. Вони ніколи нікому не відмовляють у допомозі, взявши собі за девіз слова: «Ми працюємо там, де потребують допомоги, підтримки та поради».

Марина Павлік

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
науковий керівник – к.і.н. Лілія Скорич*

БОЙОВІ ПРАПОРИ ДИВІЗІЙ АРМІЇ УНР (липень 1919 – жовтень 1921 років)

Упродовж століття гібридна війна Росії проти України не припинялася. Анексія Криму та окупація частини Донбасу ще раз засвідчили: російсько-українське протистояння має глибоке історичне і ментальне коріння, і перемогти у ньому можна, лише гуртуючи суспільство навколо національної ідеї та зміцнюючи власну ідентичність і армію. Сучасне українське військо, яке боронить Україну на Донбасі і є гарантом її безпеки та свободи, виросло і зміцнилося на кращих національних мілітарних традиціях попередніх епох, зокрема й доби Української революції початку XX століття. Під час революції 1917–1921 років Україна мала своє справжнє регулярне військо – з командуванням, офіцерськими кадрами, родами військ, одностроями, знаками розрізнення та неодмінним атрибутом війська – бойовими прапорами.

Відомо, що на початку творення української армії не було сприятливих умов для відзначення військових формувань прапорами у розумінні Бойових прапорів військових частин. Військові частини, що постали в Україні у період Визвольних змагань, спонтанно вживали синьо-жовтий прапор, що скоріше були ознакою їх національної або державної приналежності, аніж військовим атрибутом. В історичній літературі сформувався певний стереотип стосовно того, що в Армії УНР прапори єдиного зразка запроваджено лише в 1920 р., на прикінцевому етапі Визвольних змагань. Тим часом це не зовсім так. Докладна регламентація в наказі №323 кольору, форми, дивізійних, полкових і штабних прапорів свідчить про те, що армійське командування всерйоз поставилося до справи запровадження їх у військах.

Дорогоцінна пам'ятка збройної боротьби 3-ї Залізної дивізії у першу річницю Незалежності була передана на Софійському майдані 1-му полку Національної гвардії України. В 1996 р. прапор передано до Національного військово-історичного музею України на довічне зберігання.

Наказ військам Дієвої армії ч. 323 від 30 липня 1919 року засвідчив, що командування Армії УНР запровадило в частинах однотипні стяги

для дивізій – малинового кольору полотнище, у крижі якого розміщено жовто-блакитний прапор із золотим тризубом. У центрі полотнища напис «У.Н.Р.», зверху – назва дивізії. На зворотному боці полотнища напис «За визволення України». Такий прапор отримали 3-тя Залізна дивізія (з синьо-жовтими стрічками) і 6-та Січова дивізія (з малиновими стрічками) Армії УНР.

Прапор дивізії спочатку зберігався у Франції в генерала О. Удовиченка, а згодом, до періоду здобуття незалежності України у 1991 році – у церкві м. Нью-Джерсі у США. Зберіг прапор для нащадків Патріарх Української Автокефальної Православної Церкви отець Мстислав, відомий як Степан Скрипник. Він брав участь у Визвольних змаганнях і був ад'ютантом Головного отамана Армії УНР Симона Петлюри.

Своє почесне найменування дивізія, що брала участь у всіх найбільших військових операціях 1919–1920 років, одержала за стійкість у боях із Червоною армією за Вапнярку і Жмеринку влітку 1919 року.

Національний музей історії Німеччини запропонував використати прапор при проведенні виставки «Перша світова війна. Пам'ять про нації». Це спонукало вивчити стан пам'ятки та можливість її участі у виставці. Вивчивши стан пам'ятки реставратор музею Світлана Михайлова запропонувала перш ніж виставляти прапор на виставці провести його професійну реставрацію. Була проведена значна реставраційна робота пов'язана із демонтажем крижу прапора, очистки його від залишків клею та відновлення й укріплення тканини крижа. Інші частини прапора були очищені від забруднень. Після реставрації прапор експонувався на виставці у Берлінському музеї у 2004 році.

У 2017 році було виготовлено дві репліки цього прапора: для демонстрації на параді, присвяченому відзначенню 26-ї річниці Незалежності України та на честь сотої річниці Вінниці як тимчасової столиці УНР.

Збереглося також лише креслення прапору 6-ї Стрілецької дивізії, виконане ще у 1920 році. Дивізія почала формуватися як 1-а січова стрілецька дивізія Армії УНР у лютому 1920 р., а 21 березня її перейменовано у 6-у. До кінця квітня бойовий вишкіл проводився в фортеці Бреста-Литовського. 22 квітня 1920 р. Головний Отаман Симон Петлюра підписав грамоту про дарування дивізії бойового прапора.

Микола Битинський у своїх нотатках подає такий опис прапора дивізії: «Полотнище – прямокутної форми, розміром приблизно 1 метр х 60 см полотнища з трьох боків обшита золотим позументом з такою ж бахромою. У верхньому накутнику полотнища при держаку у

блакитному полі нашито з позумента золотий тризуб; накутник цей приблизно розміром 25 см квадратної форми нашито з обох боків полотнища. На полотнищу з чільного боку нашиті золотим позументом великі літери друкованого типу – УНР. На зворотному боці з позументових золотих літер напис: вгорі – “6 Січова стр. див.”, а внизу – “За Визволення України”. Полотнище до держака горіхового кольору прикріплене цвяшками.

Насправді виглядає так, що копія прапора виготовлялася за взірцем знамена 3-ї Залізної стрілецької дивізії, на якій було аналогічне розташування текстів, і хрест, тільки криж з Тризубом був не синім, а складався з двох горизонтальних смуг – синьої та жовтої.

Дивізійне знамено до листопада 1920 року, поки провадилися бойові дії, постійно знаходилося у штабі дивізії під охороною штабової сотні. Щодо долі прапора 6-ї Січової дивізії є досить чіткі відомості. Він загинув разом з альбомом у 1944 році у Варшаві в помешканні генерала Марка Безручка, під час збройного повстання у місті проти нацистів. Не виключено, що така ж доля спіткала й інші прапори УНР, які перебували у Варшаві.

Таким чином, у період Визвольних змагань за державність України символіка Української армії розвинулася від звичайних синьо-жовтих прапорів – до системи військового прапорництва, вінцем якої є прапор військової частини єдиного зразка. Ці історичні святощі є беззаперечними свідками великих трудів і кривавих жертв боротьби за найвищі цінності людства – волю рідного народу.

Ілля Смелянський

*Військовий коледж сержантського складу,
науковий керівник д.і.н., доцент Віталій Виздрик*

УВО: РЕВОЛЮЦІЙНО-ВІЙСЬКОВИЙ ПЕРІОД 1920–1922 рр.

Українська військова організація – політично-революційна українська організація. Задекларувала себе носієм і спадкоємцем заповітів Галицької армії і Армії УНР, основною метою для організації було підготувати українську націю до нового етапу визвольної боротьби. Через свою радикальну і непримирену діяльність УВО здобула авторитет у боротьбі за державність. Організація вважалась реальною силою, що здатна зупинити антиукраїнські злочини польського режиму на Галичині та Волині.

Після поразки ЗУНР у визвольних змаганнях за Українську державу, новостворена УВО прагнула провести політичні акції проти

Другої Речі Посполитої, одна з таких – замах на Начальника Польської держави Юзефа Пілсудського мета якої показати, що боротьба не закінчилась. 25 вересня 1921 року у Львові Ю.Пілсудський і К.Грабовський – львівський воєвода, мали урочисту вечерю в будинку ратуші, опісля вони планували їхати на виставу до львівської опери через площу Ринок де їх чекали прихильники польського політичного режиму, там також був член УВО, виконавець замаху на польських політичних діячів Степан Федак. Він зайняв тактично вигідну позицію для виконання завдання, на площі Ринок крім звичайних людей також була тайна поліція. Коли з'явилась машина з Ю. Пілсудським поляк, що стояв біля Степана схватив його за руку (в якій тримав пістолет).. Степан Федак вистрілив тричі з револьвера в сторону машини де сиділи Ю.Пілсудський і К.Грабовський. Через метушню в натовпі лише було поранено К.Грабовського, сам С.Федак хотів покінчити життя самогубством, але розлючений натовп не дав цього зробити.

Після спроби атентату на Начальника держави Польща посилила свою шовіністичну політику, боротьбу з українським визвольним рухом, проводила масові репресії проти української еліти.

Степана Федака судили, але за допомогою твердої поведінки на судовому процесі, недостатньої кількості доказів, українець отримав набагато менший термін ув'язнення. Шість років у тюрмі, але через 2 роки вийшов на волю через амністію.

Аліна Шиліна

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
науковий керівник – к.і.н. Лілія Скорич*

УСДРП: АНАЛІЗ ВПЛИВУ НА УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.

Соціал-демократична течія народилась у XIX столітті, що являла собою сповідування цінностей свободи, солідарності та справедливості, а також захист прав працівників і дрібних власників. Соціал-демократія здобувалась шляхом революції і встановлення диктатури пролетаріату, або як зазначив німецький політичний діяч та історик Фрідріх Енгельс, шляхом демократичних загальних виборів та реформ.

Процес соціал-демократичного режиму перейняла на себе і Україна на початку XX століття. Великий вплив на український національний рух в Україні мала Українська Соціал-демократична Робітнича партія. У

1905 році відбувся розкол Револьюційної Української Партії через її ідейну та організаційну еволюцію, наслідком цього стало створення 3 грудня 1905 року УСДРП. Лідерами партії були: М. Порш, С. Петлюра, В. Винниченко, Д. Антонович. Також в партію входили студентська молодь, службовці, промислові та сільськогосподарські робітники, селяни. УСДРП була другою політичною силою в уряді УНР за численністю та впливом.

Політична програма партії була такою:

1. Росія повинна стати демократичною республікою, а Україна отримати автономію у складі республіки. Внутрішні справи, що стосуються території України вирішуватиме сейм.

2. Всі маєтки мають передаватися всім крайовим самоврядуванням.

3. Відміну законів, що обмежує права селян на вільне користування землею.

4. Примусове державне перемежування земель коштом великих землевласників.

5. Держава не повинна допомагати церкві.

6. Знищення всіх класів, привілеїв, рівноправність усіх мов, заміна постійного війська народною міліцією, 8-годинний робочий день, заборона праці дітей до 16 років.

Від партії УСДРП було багато керівних посад в уряді. Вони забезпечували домінування соціалістичних ідей на початку революції. Однак це не єдина проблема в політиці представників партії. 26 грудня 1917 року Генеральний секретаріат, на чолі з Винниченком, подає проект, де зазначалося, що армія УНР повинна формуватися на добровольчих засадах та зобов'язується оплачуватися. Мала Рада ухвалила цей закон під назвою «створення народного війська для оборони рідного краю». Це призвело до розформування регулярної армії УНР.

Наприкінці листопада 1918 року починається війна з армією Денікіна. УНР опинилася між більшовиками, денікінцями та поляками, в той час формування війська затягнулося. В партії роздвоюються думки щодо шляхів вирішення політичних та соціальних проблем в Україні. Більша частина партії відстоюють союз з більшовиками, та виступають проти Антанти. Інша частина підтримувала ідею боротьби проти більшовиків, та консолідацію з Антантою.

10-12 січня 1919 року відбувся VI з'їзд УСДРП, де і стався розкол партії на праву («помірковану») та ліву («незалежних»), які схилилися до ідей розвитку радянської України.

7 лютого 1919 року УСДРП відкликає своїх міністрів з уряду через незгоду з політикою Директорії УНР. Тоді Сергій Остапчук – голова народних міністрів починає переговори з представниками французького військового командування в Одесі. Частина членів партії підтримуючи позицію уряду лишилась на своїх посадах. В той час, наприкінці 1919 року «незалежні» есдеки перейшли на комуністичні політ уподобання, та почали перемовини з ЦК РКП(б) щодо легалізації комуністичної партії в Україні. 22-25 січня 1920 року відбувся 1-й з'їзд новоутвореної Української комуністичної партії, яка виступала за незалежність Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Праве формування УСДРП емігрувало у Відень та утворило Закордонну групу Української соціал-демократичної робітничої партії. Починаючи з 1920 року Закордонна УСДРП об'єднавшись з делегацією Української партії соціал-революціонерів, представили українську еміграцію на міжнародній арені. Партії входили до Соціалістичного робітничого інтернаціоналу.

Отже, через внутрішньополітичний брак єдності в партії, вплив на події Національно Визвольної революції були як на користь УНР та і ні. Одна частина партії розуміючи всі ризики союзу з більшовиками йшла на співпрацю з країнами Антанти та відстоювала укріплення армії, інша частина вбачала Україну в радянщині, перешкоджала прийняттю незалежності УНР та знищувала регулярну армію. В політичній силі партії був відсутній намір будувати незалежну державу.

Секція 2

**УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО В 1920 РОЦІ:
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ**

Дмитро Бридкий

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
науковий керівник – к.і.н., доцент Тетяна Плазова*

**З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО
ПАРТИЗАНСЬКО-ПОВСТАНСЬКОГО ШТАБУ**

У січні 1921 р., за сприянням польських військових властей та згідно рішення вищих урядових і військових інституцій УНР, у Тарнові при Головній Команді Армії УНР було створено Український Партизансько-Повстанський Штаб (УППШ). Його керівником С.Петлюра призначив командуючого 4-ї Київської дивізії Армії УНР генерал-хорунжого Ю.Тютюнника. За пропозицією начальника Генерального Штабу Армії УНР генерал-хорунжого В.Петріва, Штаб безпосередньо підпорядковувалася Головному Отаману С.Петлюрі – головнокомандувачу всіх українських регулярних та повстанських військ. На той час основним завданням Штабу було налагодження зв'язку з чисельними повстанськими організаціями та партизанськими загонами, що діяли на окупованій території України.

До березня 1921 р. Штаб працював як таємна установа і одним із першочергових його завдань було формування на території України партизанських загонів та повстанських організацій. На кінець березня організація Штабу, завдяки активній допомозі 2-го відділу Генштабу Війська Польського, очолюваного полковником І. Матушевським, була завершена.

Упродовж весни 1921 р. УППШ, спершу у складі 7 чоловік, перебував у м. Тарнові, таємно проводячи роботу з представниками українських повстанських організацій і зв'язківцями партизанських загонів. Збільшенню обсягів роботи перешкоджала велика відстань до кордону, тому за допомогою польської сторони його апарат на початку літа переїхав до Львова.

На кінець весни – початок літа УППШ складався з трьох частин – «керувань або референтур»: політичної, цивільної та військової, при чому дві перші референтури перебували в стані організаційної розбудови. Діяльність референтури військового керування була

найкраще організованою і зосереджувалася на організації, підготовці та проведенні в Україні збройного антибільшовицького повстання. Саме на цю референтуру припадала лівова частка всієї роботи і тільки вона мала розгалужену структуру, що складалася з трьох відділів: 1 – організаційного; 2 – інформаційного; 3 – оперативного.

Основними завданнями організаційного відділу були: організація та підрахунок партизанських загонів і повстанських груп, що перебували на території України; добір кадрів керівництва груп та загонів; облік міських повстанських комітетів (повстанкомів). Дуже відповідальним напрямком роботи 1-го відділу була організація прикордонних контрольно-пропускних пунктів з мережею підпунктів, що значно полегшувало перетин кордону розвідниками та кур'єрами повстанців.

Основними завданнями інформаційного відділу були: організація інформаційної сітки по всій Україні; збір відомостей стосовно чисельності, озброєння, дислокації та пересування більшовицьких військових частин; збір даних про економічне та політичне становище в Україні. Для виконання цих завдань влаштовувались розвідницькі пункти в межах України, а також Дону, Кубані та Криму. Окрім цього, 2-ий відділ, шляхом вивчення і аналізу української, радянської та європейської преси висвітлював для урядових і військових органів УНР погляди держав на національний партизансько-повстанський рух в Україні. Відділ поділявся на три секції: офензиві (розвідка), дефензиві (контррозвідка) та преси.

Секція офензиві відповідала за збір та систематизацію всіх відомостей про ворога, його сили та всебічне життя. Поділялась на дві частини: евіденційну (вела облік сил ворога, картотеку і розвідку на терені більшовицької України) та організаційну (входили паспортне бюро, підвідділи агентури та вишколу). Секція дефензиві у перспективі мала перетворитися на відповідний апарат для боротьби із ворожими шпигунами. Секція преси теж мала б розвивати свою роботу з поширенням обсягу діяльності Штабу і проводити аналітичний огляд своєї, закордонної та ворожої преси в цілях більш детальної розвідки.

Основними завданнями оперативного відділу було: розробляти всі бойові операції та оперативні завдання для партизанських формувань, готувати проекти наказів повстанським загонам. Він складався з трьох секцій: наказів (вироблялися і друкувалися проекти оперативних наказів), ситуаційної (накопичувалися всі матеріали, що давали змогу узагальнити ситуацію в Україні у конкретний час) та розробки планів (виробляли проекти всіх військових операцій на терені України). Згодом відділ було з'єднано з 1-им відділом УППШ.

Діяльність політичної референтури була зосереджена на розповсюдженні відозв та звернень Уряду УНР до населення України, на проведенні агітаційних заходів проти більшовицької влади, на консолідації всіх партійно-політичних сил в Україні з метою підтримки повстання.

Основними завданнями референтури цивільного керування були: у випадку успішного розгортання повстання потрібно зосередитись на організації місцевих органів влади на звільненій території України, забезпечити проведення мобілізації населення, регулювання взаємин між військовою та місцевою владами.

Загалом, розгалуженість власної структури та наявність на провідних посадах досвідчених старшин Генерального Штабу, дозволяла УППШ ефективно охоплювати партизансько-повстанський рух в Україні, особливо на Правобережжі – Поділлі, Волині, Київщині, Катеринославщині.

Готуючись до майбутніх бойових дій, УППШ здійснив ряд заходів організаційного характеру, маючи на меті надати всьому партизансько-повстанському рухові плановірності та масовості. Весь терен України був поділений на 4 Повстанські фронти, які на початку весни 1921 р. були реорганізовані в 5 Повстанських груп і 21 Повстанські райони. Начальники груп і районів керували всім партизанським рухом у доручених місцевостях, координуючи діяльність партизанських загонів і повстанкомів у містах. Партизанські загони вважалися частинами Армії УНР, а тому не могли пов'язувати себе з будь-яким районом територіально. Генерал Ю.Тютюнник наголошував, що партизанські загони повинні бути дуже рухомі й не великі, без зайвих обозів. Пересуватися вони повинні до 70-80 верств на добу.

6 серпня 1921 р. в донесенні до Головного Отамана С.Петлюри, Ю.Тютюнник пропонував переформувати партизансько-повстанські сили в Повстанчу армію, Повстанські групи – в дивізії, а райони – в бригади. Остаточна підготовка до Другого зимового походу завершилася на початку жовтня 1921 р. Тоді більш інтенсивно почали переправляти людей та зброю до польсько-радянського кордону. 23 жовтня 1921 р. С.Петлюра видав наказ, згідно з яким генерал Ю.Тютюнник вступає «в командування Повстанчою Армією в Україні, а Партизансько-Повстанчий Штаб при Головній Команді Армії УНР розформувати і залишити замість нього Українське Пресово-Інформаційне Бюро».

24 жовтня 1921 р. командувач Повстанчої Армії генерал-хорунжий Ю.Тютюнник та начальник Штабу полковник Ю.Отмарштейн підписали наказ командуванню п'яти Повстанських груп, яким

зобов'язали «оголосити про загальне повстання». Так закінчилася доба Українського Партизансько-Повстанського Штабу, який юридично припинив своє існування з постановою Повстанчої Армії.

Аналізуючи організацію Українського Партизансько-Повстанського Штабу та завдання, які стояли перед ним, слід відмітити, що в його структурі чітко визначилися провідні підрозділи, які й керували всією роботою по підготовці та проведенню всеукраїнського збройного повстання. І від їхньої роботи залежав успіх майбутнього військового походу за відновлення Української державності.

Олег Глушко

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
науковий керівник – к.і.н., Мар'яна Верхотурова*

ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКІ СИЛИ УКРАЇНИ 1917–1920 рр.

Спроба відродження національного флоту була здійснена у період 1917–1920 років, в ході Перших визвольних змагань. Екіпаж міноносця «Завидний» у липні 1917 року першим підняв український прапор, його підтримали екіпажі крейсера «Пам'ять Меркурія» у листопаді та лінкора «Воля» у грудні 1917 року.

Перехід окремих морських сил Чорноморського флоту на бік України примусив органи влади 22 грудня 1917 року заснувати в Києві Генеральне секретарство морських справ (з березня 1918 Морське міністерство) під проводом Д. Антоновича. Центральною Радою було ухвалено тимчасовий закон про флот. Але, нажаль, політичне керівництво держави того часу не оцінило переваг національного флоту та збройних сил в цілому. Більше того, в Четвертому Універсалі Центральної Ради говорилось про необхідність «... після затвердження мирових договорів розпустити армію зовсім, на місце постійної армії завести народну міліцію ...». Флотські маси за своїм духовним рівнем не були готові до сприйняття такого рішення, тому наслідки носили не еволюційний а революційний характер і не створювали а руйнували флотські традиції.

Першою спробою навести порядок на флоті був «Тимчасовий закон про флоту УНР», прийнятий УЦР 14 січня 1918 р., однак тільки 29 квітня 1918 р., коли весь флот, що залишився в Севастополі, підняв українські прапори, стало можливим приступити до його виконання. Таким чином, організація флоту почалась вже за Гетьмана. Її очолювали Морське Відомство та Морський Генеральний Штаб. У грудні 1919

року особовий склад управління військово-морського флоту разом з іншими установами Військового міністерства УНР опинився на території Польщі. Діяльність управління з 1 січня 1920 року було тимчасово припинено.

20 березня 1920 року, коли поміж Головним Отаманом С. Петлюрою та польським урядом було досягнуто попередньої згоди про спільну боротьбу з Радянською Росією, було відновлено діяльність Військового міністерства УНР. Того ж дня у складі міністерства постала Головна військово-морська управа. Вона розташовувалася у польському м. Ряшів (Ржешов) – там само, де й інші установи Військового міністерства УНР.

Формування бойової частини Військового флоту УНР – 1-го флотського півекіпажу (Морського куреня), почалося у збірній станиці Ланцут у липні 1920 року. Командиром цього півекіпажу (куреня) став полковник-піхотинець Володимир Омелянович. До складу частини зараховувались усі морські офіцери та матроси, які прибували до Ланцута. Контингент поповнень був різним: мобілізовані поляками на території Польщі особи українського походження, колишні білогвардійці та полонені червоні вояки. Як видно з майнових документів півекіпажу, за станом на 30 серпня 1920 року у складі півекіпажу було вже 107 осіб.

6 листопада командувач Армії УНР Михайло Омелянович-Павленко віддав наказ про зарахування усього особового складу військової флотилії до 1-ї Запорізької дивізії. Морякам віддавався наказ беззастережно виконувати розпорядження командування 1-ї Запорізької дивізії та діяти спільно з піхотинцями. Відтоді, замість флотського півекіпажу у документах Армії УНР частіше вживається назва Морський курінь. Його командиром з 7 листопада 1920 року став сотник-піхотинець Грицько Дугельний.

Згідно з документами штабу Армії УНР, флотський півекіпаж (Морський курінь) спільно з 1-ю Запорізькою дивізією мав творити Ліву групу армії. Але, зважаючи на мізерність морського підрозділу, він був малою допомогою для 1-ї Запорізької дивізії. Спільно з запорожцями моряки брали активну участь у боях з червоними військами 10-21 листопада 1920 року, і, після інтернування Армії УНР на польській території, були переведені до табору Каліш.

На початку квітня 1921 року рештки флотського півекіпажу та команди панцирного потяга «Чорноморець» було об'єднано у Збірний Морський курінь, який підпорядковувався командуванню 3-ї Залізної дивізії. За станом на 9 квітня 1921 року у цьому курені було 10 старшин та урядовців, а також 76 підстаршин та морців. Кілька моряків

відмовилися повертатися у розпорядження Головної військово-морської управи УНР, та залишилися у складі 1-ї Запорізької дивізії. Зокрема, за станом на 30 квітня 1922 року у штабі 1-ї Запорізької дивізії служив мічман Павло Енгельман – колишній білогвардієць. Остаточо Збірний Морський курінь було розформовано у 1922 році.

Ілля Іванов

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
науковий керівник – к.і.н. Лілія Скорич*

ПОВСТАНСЬКИЙ РУХ У 1920–1921 рр. НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Наприкінці 1920 р. армія УНР у визвольній боротьбі за незалежність України зазнала поразки. Вояки УНР залишили територію Наддніпрянщини та інтернувались до польських таборів. На українських землях остаточно утвердилась більшовицька влада, якій протистояло лише селянство. На черговий прихід більшовиків і відновлення практики воєнно-комуністичних методів продрозкладки селяни відреагували невдоволенням у гострій формі опору – повстанським рухом. Ідеологічного забарвлення селянському повстанському руху надавали різні політичні партії, що діяли в Україні. З 1919 р. у ньому чітко простежується три напрямки: «уенерівські», що виступали за владу Директорії УНР, «анархо-махновські», а також ті, що не мали чіткого політичного забарвлення. Потужний сплеск селянського повстанського руху відбувся після закінчення радянсько-польської війни та остаточного закріплення більшовиків на українських теренах. За офіційними даними, наприкінці 1920 – на поч. 1921 рр. лише у великих повстанських загонах налічувалось понад 100 тис. осіб, не враховуючи участі селян у численних повстаннях, що охопили Україну. Зокрема, взимку 1921 р. у повстанні селян Ямпільського повіту на Поділлі прийняло участь понад 15 тис. осіб. У повстанні селян села Терни (Катеринославська губернія) у липні 1920 р. взяло участь близько 2 тис. осіб. Застосовуючи тактику партизанської боротьби наприкінці 1920 р., повстанці утримували під своїм контролем майже всю сільську місцевість.

Розмах повстанського руху були змушені визнати керівні кола республіки. На IV конференції КП(б)У у березні 1920 р. вони визнали, що «куркуль став фактичною владою на Україні». В. Ленін також визнав, що радянська влада розпочала нову форму війни – селянську. Хоча більшість учасників повстанських загонів складали вихідці з бідняцького та середнього прошарків селянства, більшовики охрестили їх «куркулями» та «бандитами». Усвідомлюючи масштабність внутрішньої загрози, радянська влада використовувала

найбрутальніший арсенал засобів для боротьби проти повстанців. У місцевостях, охоплених повстанським рухом, запроваджувався інститут заручників та кругова порука населення за будь-яке заворушення проти радянської влади. У випадках відвертої непокори та ворожості населення до більшовиків, останні вдались до повного знищення сіл. Зокрема, за підтримку повстанців тільки у Васильківському повіті на Київщині у 1920 р. були зруйновані села Ковалівка, Трилси, Сидори, Маринці та Дрозди. Восени 1920 р. під час придушення селянського повстання в районі ст. Мордаровка–Затишшя–Веселий Кут–Розільна більшовики розстріляли 224 особи і спалили село Гедеримівку. Щоб запобігти масовій втечі селян до повстанців, чоловіків із сіл почали арештовувати (ув'язнювати). У губерніях створювались управління начальників губернських дільниць тилу, у повітах – комендатури, які мали боротися з повстанцями. У січні 1921 р. безпосередньо керувати боротьбою з повстанським рухом стали постійні наради по боротьбі з бандитизмом на всіх рівнях – від Всеукраїнської, де головував спочатку М. Фрунзе, а потім – Х. Раковський, до повітових. Цими актами більшовики оголосили відкриту війну повсталому селянству. Після капітуляції білогвардійських військ барона Врангеля у Криму більшовики кинули 2/3 регулярних частин Червоної армії (ЧА) Південно-Західного фронту, які брали участь у кримській кампанії, на боротьбу проти селянського повстанського руху. Окрім цього, залучались спеціальні частини, чисельність яких всередині 1920 р. на території України досягла 50 тис. бійців, посилені кіннотою, кулеметами, артилерією і навіть літаками. Загалом у боротьбі з повстанцями у 1920–1921 рр. взяло участь 1 млн 200 тис. осіб, що становило 1/5 загальної чисельності ЧА.

Повстанці відповіли жорстокими розправами над чекістами, червоноармійцями, міліціонерами, радянськими службовцями. Лише за першу половину 1921 р. у боротьбі з селянством загинуло близько 1,5 тис. осіб з радянського боку. Не будучи в змозі перемогти у масштабній війні проти селянства, більшовики були змушені перейти до нової економічної політики (НЕПу). Лише із впровадженням НЕПу настрої селян щодо більшовицької держави почали змінюватись. Оскільки більшість селян боролася не проти радянської влади, а проти її заходів, які не відповідали їх корінним інтересам, відмова від політики воєнного комунізму знімала основне на той час протиріччя у взаєминах між більшістю селянства та радянською владою. Під час бойових дій Червона армія захопила 30 гармат, 333 кулемети, 2667 гвинтівок та значну кількість іншого військового майна. До кінця 1921 р. як організована збройна сила повстанці втратили опору на селі. Незважаючи на це, у вересні 1921 р. в УСРР було 64 загони, в яких було 3 тис. 277 осіб. В умовах голоду 1921–1923 рр. політична активність селянства знизилася майже до нуля.

Юрій Якимович

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
науковий керівник – к.і.н. Лілія Скорич*

ТИЛОВЕ ТА ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА У 1917–1921 РОКАХ

Уряд Центральної Ради на чолі з Михайлом Грушевським, проводивши адміністративну реформу, створював місцеві органи влади і медичну службу зокрема. Водночас, керівництво республіки не мало достатнього рівня зацікавленості, з огляду на певні причини, для формування власної армії і забезпечення її медичним обслуговуванням, як наслідок цей момент негативно відобразився в період Першої більшовицько-української війни в грудні 1917 р. – квітні 1918 р.

Просування більшовицьких сил та захоплення ними Києва змусило Директорію 5 лютого 1919 р. евакуюватись з міста. Штаб Київської медичної станиці вивезли окремим поїздом, разом з обслугою в 200 санітарних службовців та аптечним складом під керівництвом Лютого-Лютенка. Нестача медикаментів змусила уряд відправити певну кількість лікарів за кордон до існуючих при посольствах чи дипломатичних місіях медико-санітарних служб для оптимальної організації закупівлі ліків та обслуговування сотень тисяч полонених українців у таборах Німеччини, Італії, Австрії, Чехословаччини, Румунії.

15 липня 1919 р. Санітарна служба української галицької армії в кількості близько сотні людей з медичним спорядженням долучилася до спільних збройних сил УНР. Завдяки цьому галичанам вдалось перевезти лише 60 возів медикаментів.

Важкі умови революційної доби та становлення української державності в роки визвольних змагань поступово охопили українське суспільство, інтелігенція була невідповідно до війни за державність, що, своєю чергою, негативно позначилося на формуванні адміністративного апарату влади. Медичні працівники з числа тих хто був задіяний у медичній сфері царської імперії неохоче йшли на службу до молодій українській державі. Директорія УНР частково користувалася медичними службами гетьмана П. Скоропадського. Основні зусилля урядів УНР в 1918–1920 рр. були спрямовані на вдосконалення системи з надання медичної допомоги армії в умовах постійних військових дій. Певним досягненням було те, що медичні служби УНР все ж організували постачання необхідних для подолання епідемії тифу медикаментів з європейських країн. Чимало лікарів ЦР та Директорії УНР віддали життя задля підтримки боєздатності Української армії.

ВИДАТНІ ОСОБИСТОСТІ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА (1917–1921 рр.)

Ольга Джосан

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
науковий керівник – к.і.н., доцент Тетяна Плазова*

ХАРИТИНА ПЕКАРЧУК – ЖІНКА, ЯКА ОБ'ЄДНУЄ УКРАЇНУ

*Вона народилася для щастя.
А постала для боротьби за волю ...
Василь Шкляр «Маруся»*

Головні постаті в боротьбі за українську державність – чоловіки, але велику лепту внесли жінки, про яких, на жаль, забувають. В даний період творення історії для нас важливо відновити в своїй пам'яті жінок-воїнів. Одна з них Харитина, етнічна полячка родом з кримського півострова, яка ввібрала в себе українську культуру з дитинства постає в боротьбі за України в її найважчий період.

Народилася Харитина Пекарчук 14 жовтня 1894 року в сім'ї багатих землевласників польського походження Антона та Марії Ізбітських в м. Сімферополь. Її дата народження, немовби провістила її патріотичну вдачу. З дитинства була знайома з українською мовою та культурою від няні та прислуги. Одружилася у 15 років з полтавцем Адріаном Книшенком. 1915 році молода дівчина познайомилася з Петром Близнюком та його дружиною, які пропагували українську культуру в Сімферополі, що надали доступ Тині до українських книг та театру. В момент, коли спалахнула революція, вона стає засновницею товариства «Просвіта» в Сімферополі. Дана організація активно діяла на культурному фронті – створено український хор, аматорський театральний гурток, проводились літературні вечори, видавалась газета спільно з кримськими татарами.

У липні 1917 року Тіна обстригає свої коси та приходить прощатися до матері. Жінка в Армії було видумкою, але її непохитне бажання ніхто не міг змінити. Вона вирушає на правобережжя разом з Маршевою ротою в надії, що їх приймуть до корпусу гетьмана Скоропадського.

Служба в армії розпочалася з конфліктів з офіцерами, які здійснювали командування російською мовою, на що Українська рота

вимагала командувати ними лише українською, чого їй домоглися. Отримавши повідомлення, про погіршення стану здоров'я матері, взявши відпустку, повернулася до Криму. Там відразу ж активно починає долучається до роботи українських патріотичних організацій, через що зазнає обшуків у власному будинку. Згодом залишає Сімферополь з усвідомленням того, що рідний Крим доведеться покинути назавжди.

У добу української державності Харитина працювала в друкарні в Єлисаветграді (Кропивницький). Під час повстання 1918 року пішла до полку імені Івана Богуна під іменем Степан Книщенко. Тіна бере участь в боях за Єлисаветград, потрапляє в полон разом із командиром полку та старшинами. Відразу після звільнення, організовує й звільнення українських полонених.

Під час відступу військ на Помішну-Голту-Бірзулу, Харитина теж бере участь в боях. На станції Бірзула через велику кількість хворих, вона звертається з вимогою до штабу сформувати санітарний потяг. Слід зазначити, що в розпорядженні начальника санітарного потягу не було медичних препаратів та жодного лікаря, а сама Тіна закінчила лиш курси сестер-жалібниць. 1919 році хворою на тиф вона домагається, щоб всіх її хворих, разом з потягом, евакуювали до Румунії. Згодом бере участь, разом із своєю частиною, у наступі із села Заліщики та звільненні Центральної України від російських окупантів. Харитина йшла в бій не лише як сестра-жалібниця, а й як борець. Служила в багатьох підрозділах, серед них: Запорізька Січ Юхима Божка, частина Юрка Тютюнника, 2-й Гуцульський полк морської піхоти.

Не дивлячись на осіннє поранення, 6 грудня відправилась в Перший Зимовий похід. Проходила службу у 1-й сотні Мазепинського кінного полку, де їй познайомилась з своїм другим чоловіком Іваном Пекарчуком. Саме він віддав їй наказ доставити повідомлення через місцевість, яка прострілювалася з усіх боків. Під час передачі листа, снаряд зірвався поруч із конем, а вона у свою чергу отримала контузію. У зв'язку з чим повністю відмовила ліва сторона. На цьому її військова служба була завершена.

Восени 1920 року Харитина Пекарчук зверталася до Юрка Тютюнника з проханням вступити до лав його армії для участі у Другому зимовому поході. На щастя для себе отримала відмову, оскільки стан здоров'я не дозволяв відновлювати військову діяльність.

Під час Другої світової війни, у Вінниці створила та очолила організацію «Жіноча Служба України». В 1943 році Харитину та Івана Пекарчуків затримало гестапо та звинуватило у зв'язках з партизанами. Згодом, через переслідування радянською владою, подалася в еміграцію

до Німеччини, де продовжує активно займатися громадською діяльністю. 11 березня 1973 року закінчився життєвий шлях української патріотки на чужині.

Харитина Пекарчук – перша жінка, яка була відзначена найзвитяжнішою нагородою Армії УНР – жетоном Залізного хреста за першим номером.

Ярина Легка

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
науковий керівник – к.ф.н. Ольга Шелюх*

ХРИСТИНА СУШКО-САЧКІВСЬКА У БОРІТБІ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ 1917–1921 рр.

Із початком Перших визвольних змагань 1917–1921 рр. українські жінки, не вагаючись, вступили в боротьбу за українську державність, зокрема йшли до війська. Проте більшість імен воячок Армії УНР та учасниць повстансько-партизанського руху ще невідомі широкому загалу, тому що комплексного дослідження про участь жінок під час національно-визвольних змагань досі немає, існують лише фрагментарно в наукових працях.

Христина Сушко була офіцером у званні поручника (сьогодні старший лейтенант), Армії УНР, на посаді військового лікаря 46-го куреня 6-ї Січової стрілецької дивізії.

Медичну освіту Х. Сушко здобула у Швейцарії ще перед початком Першої світової війни. Знала кілька іноземних мов, зокрема німецьку, французьку, польську та російську. Знайомство із Симоном Петлюрою та Романом Сушком визначило її подальшу долю.

Під час бою в 1919 році під селом Мала Салиха потрапила в полон до більшовиків, де зазнала тортур і поневірянь. Проте сила волі й бажання служити українському народові допомогли їй втекти з полону, добратися до Чорного Острова й передати інформацію українським військовим про розташування більшовицьких частин.

Христина Сушко виконувала роль не лише лікаря, а й разом з побратимами у першій лінії йшла у бій і була контужена, унаслідок чого отримала параліч правого боку. Крім цього, стала героїнею бою, який влітку 1920 року відбувся під селищем Перга на Житомирщині, де вона дістала поранення у хребет і живіт, утім продовжувала рятувати поранених вояків, доки не втратила свідомість.

Вище командування УНР за героїзм, відданість і мужність високо цінувало Христину Сушко. Так генерал-поручник В. Зелінський клопотав перед Головним отаманом С. Петлюрою про видачу Христині грошової допомоги для лікування й реабілітації. Наведемо цитату Резолюції Головного отамана: «Лікар Сушко визначилась за час боротьби за Українську незалежність цілковитою відданістю справі і визначним героїзмом, – а тому асигнування 35.000 марок [польських] є реалізація обов'язку держави і її влади до одної з кращих дочок.

Під час лікування у Варшаві Христину Сушко відвідав письменник Микола Вороний, після того писав про неї «Я був у неї три рази, але, уявіть собі, наперекір своєму сподіванню, мучениці не бачив, лише героїню, що сяяла і духовною, і фізичною силою. У військовій уніформі, з трудом спираючись на милиці, вона намагалась підвестися, щоб обняти мене, коли я прийшов у перший раз».

Незважаючи на всі труднощі військової служби, полон, неодноразове поранення, які Христина Сушко перенесла з незвичайною мужністю, вона знову піднімається і повертається до Армії УНР, яка вже була інтернована в Польщу у табір Александрів. Тут вона з головою поринула у невідкладні таборові справи. Надавала допомогу у створенні таборового театру, входила до складу «Союзу Українок», безоплатно працювала в місії YMCA (англ. Young Men's Christian Association) а в травні 1921-го р. її призначено представником Британського комітету допомоги Польщі («British Committee for Relief in Poland») у таборі.

Христина Сушко брала активну участь у діяльності Всеукраїнської спілки військових інвалідів (ВСВІ), яка доручила їй репрезентувати інтереси військових інвалідів у Каліші та Щипіорно. Невдовзі вона була обрана Головою правління таборової Спілки інвалідів.

До кінця свого життя Христина підтримувала активні зв'язки з українськими емігрантами та ветеранським середовищем у Європі. У 1932 році особисто познайомилася з лідером ОУН Євгеном Коновальцем. За деякими даними, протягом 1930-х рр. виконувала функції таємного агента ОУН, перебуваючи у постійному зв'язку з Коновальцем та своїм колишнім чоловіком Романом Сушком.

На фронті вояки називали її «пані зірка», писали вітальні листи з Днем ангела, один з яких досі зберігається в центральному державному архіві вищих органів влади та управління України.

Оцінюючи життєвий і бойовий шлях Христини Сушко, можемо стверджувати, що їй були притаманні найкращі національні чесноти, а найяскравішою рисою воячки була сила духу, що дозволила здолати всі випробування: і тимчасову фізичну неміч, і таборову безвихідь - задля незалежності України.

Завдання сучасного суспільства зробити так, щоб незабутні стали не забутими. Тому Український інститут національної пам'яті презентував ілюстровані настінні календарі «Військова еліта Української революції 1917-1921 років» на 2019 рік, а це 12 зображень легендарних старшин, які стояли біля витоків української армії – серед них і Христина Сушко.

Володимир Лимар

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

ЮРІЙ ГОРОДЯНИН-ЛІСОВСЬКИЙ БЕЗ ПЕРЕБІЛЬШЕННЯ – ЛЮДИНА-ЛЕГЕНДА

Говорячи про видатних особистостей українського війська періоду 1917–1921 років неможливо залишити без уваги постать Юрія Городянин-Лісовського, більш відомого загалу як Юрій Горліс-Горський. Народився 14 січня 1898 року в селі Демидівка полтавської губернії. Батько Юрія, офіцер російської імперської армії, нагородив сина доброю вдачею військового. Тож коли почалася Перша світова війна юнак додав до свого віку чотири роки та пішов на фронт, під проводом полковника Султан-Гірея та князя Хана-Нахічеванського пройшов фронти світової війни. Незабаром Юрій став хорунжим 1-го кінного Гайдамацького куреня імені Устима Кармелюка, потім служив у 2-му кінному полку Запорозької дивізії Армії УНР. Учасник Зимового походу Армії УНР. Під час походу старшина відморозив пальці на ногах, тож був змушений лишитись в Холодному Яру на лікування, згодом він долучився до боротьби під чорним стягом повстанців. Обравши псевдонім Залізняк став курінним осавулом 1-го гайдамацького полку. Горліс-Горський захоплювався незламністю духу та завзятістю місцевого населення у боротьбі за свою волю. Перебуваючи у Холодному Яру Залізняк переглянув свої уявлення про збройні протистояння, нова війна компромісних рішень не пробачала, з цього приводу він сказав таке: «коли дві нації борються, то білі рукавички треба скинути». Етапу повстанської боротьби присвячено відомий роман «Холодний Яр». Пережив Юрій Юрійович і підвали ЧК, катування, тюремні камери Києва, Полтави, Вінниці та Херсона. У 1924 році після повторного арешту Юрія засудили на 15 років. Для полегшення втечі з в'язниці симулював психічні недуги. Шляхом до волі стали знайдені в тяжкохворого документи. З 1932 року Городянин-Лісовський мешкав у Львові, де взявся за перо. У місті лева митець розпочав боротьбу в інформаційному просторі. Письменник зрозумів,

що в першу чергу потрібно виграти війну за розуми людей, пробудити від глибокого сну українця всередині кожного читача. Незабаром світ побачив твір «Ave, dictator», який автор присвятив Сталіну. У своєму творі автор відкрив очі багатьом читачам по всьому світу на події в окупованій більшовиками Україні, розказав про жахи колективізації та про страшні репресії та злочини проти української нації. Особистість Городянин-Лісовського багатогранна для підтвердження наведу життєві образи Юрія: хорунжий «Дикої дивізії», хорунжий полку Богдана Хмельницького, «чорний запорожець», осавул Холодноярського полку, «працівник» радянської міліції, офіцер штабу генерал-хорунжого Юрія Тютюнника, підпільник на поділлі, «терорист», агент в Подільському губернському ГПУ, політичний в'язень, «пацієнт» психлікарень, автор спогадів, видавець, драматург, учитель, командир загону українських добровольців у армії Фінляндії, ведучий радіо, агент німецької та англійської розвідки, парашутист-диверсант, редактор української газети. Через весь життєвий шлях Юрія Юрійовича простежується лінія тотального опору та самовідданої борні. Боротися за будь-яких умов та обставин, будь-якими методами та способами. Городянин-Лісовський якось сказав: «Коли я впаду мою кров вип'є рідна земля, щоб виростити з неї траву для коня того, хто стане на моє місце». Людина, котра поклала на вівтар української незалежності власну долю заслуговує на увагу нащадків.

Ірина Михальченко

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ІВАН ЛЮТИЙ-ЛЮТЕНКО – ПОВСТАНСЬКИЙ ОТАМАН ХОЛОДНОГО ЯРУ (1919–1922 рр.). СОТНИК АРМІЇ УНР

Боротьба українського війська за незалежність України триває вже не одне десятиліття. Ця тема стала досить актуальною з початком російсько-української війни на Сході України. Коли український народ знову потрапив в умови бойових дій, суспільство відчуло потребу зазирнути у події минулого і зрозуміти проблематику Української національної революції 1917-1921-х рр. та бачення її очевидцями подій.

Коли ми вивчаємо минуле, зрештою ми починаємо більше розуміти теперішнє.

Досліджуючи будь-який з періодів, ми завше звертаємо увагу на її учасників та їхній погляд на пережиті події. Сьогодні ми висвітлимо

бойовий шлях одного з отаманів Холодного Яру, чия постать зуміла стати символом та мотивацією приєднатися до лав боротьби проти більшовицьких окупантів – Іван Лютий-Лютенко, позивний – Гонта.

Чому саме Гонта став героєм нашої наукової роботи? Чим є цікава ця історична постать та як він висвітлює події столітньої давності? На ці питання ми спробували відповісти на основі мемуарів, які він залишив по собі. З його біографії можна дізнатись, що це був простий хлопчина з Звенигородщини, що на Черкащині, який закінчив земську школу в с. Товмач (тепер Черкаська обл.). Згодом Омську школу прапорщиків, після неї отримав звання офіцера. Ставши професійним військовим, маючи за плечима досвід Першої світової війни, він стає на захист власної домівки, села та країни у боротьбі з більшовицькою владою. І. Лютий – Лютенко був особливим з поміж інших тим, що був професійним військовим, він добре володів військовою майстерністю. У своєму підпорядкуванні мав від 500 до 800 козаків старшин. Деякі джерела свідчать, що на нараді в с. Матвіївці наприкінці осені 1921 року, був обраний головним отаманом Холодного Яру. Проте на дуже короткий період, адже станом на той час більшовицька влада вела жорстку політику “зачищення” українських територій від повстанських загонів.

У 50-х роках 19 ст. емігрувавши до США І. Лютий-Лютенко продовжував вірити в пророцтво Т. Шевченка «повіє вогонь новий з Холодного Яру».

Олена Негрецька

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

науковий керівник – к.ф.н., доцент Клавдія Панасюк

ФОТОДОКУМЕНТАЛІСТИКА ІВАНА ВАНЦЯ В ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНИХ ЗМАГАНЬ 1917–1920 рр.

Діяльності «Пресової квартири українських Січових стільців» відносимо до періоду золотого віку української фотографії. Нами розглянуто діяльність унікальної постаті культурно-мистецького та громадсько-політичного життя періоду національно-визвольних змагань – митця, фотодокументаліста, поручника Корпусу Українських Січових Стрільців та Української Галицької Армії, доктора правничих наук Івана Іванця (1893–1946 рр.). Він один з засновників «Пресової Квартири», літописець бойової слави УСС та УГА, залишив помітний слід в історичному та батальному жанрах.

Завдяки активній діяльності «Пресової квартири» творилась стрілецька література, видавались часописи, які мали значний вплив не тільки на стрілецьке середовище, але й на формували національну свідомість та розвивали ідею української незалежності серед широких верств населення.

У 1915 році четар Герасим і підхорунжий Іванець підняли питання щодо заснування «Пресової Кватири». Першим завданням пресового гуртка була культурно-освітня праця. Умови для творчої та мистецької праці учасників гуртка УСС виявились складними. Це було пов'язано з тим, що в УСС була малою формацією, щоб у ній можна було створити необхідні умови для праці. Незважаючи на це, діяльність «Пресової квартири» мала велике значення для історії стрілецтва. Вона залишила фотографічні матеріали, яких чимало залишилось до нині. Як світлиці працювали в полі четар І.Іванець, підхорунжий Т.Мойсейович, стрілець В.Оробець, В.Яцура і деякий час четар Ю.Буцманюк, В.Коші і на Волині підхорунжий М.Угрень та І.Озаркевич.

«Пресова квартира» також займалась зовнішнім націоналізуванням УСС. Четар Іванець та підхорунжий Лепкий ввели стрілецьку шапку, так звану мазепинку, що носили січовострілецькі організації ще перед війною та змінили крій австрійської військової блузи на своєрідну форму. Мазепинку треба було спершу купувати за власні кошти, також австрійський однострій треба було переробляти власним коштом. Стрільці робити це з великим бажанням і мазепинка стала синонімом УСС. У 1916 році Галичина мала вже оформлений тип українського воюка, що пізніше ввійшов в історію українського війська.

В 1916 році четар Іванець опрацював проект стрілецького прапору. Питання державного гербу не було ще тоді вирішене, тому на прапорі поміщено св. Михайла Архистратига зі щитом, на якому є лев. Злучено герби Києва і Галицької Землі для зазначення ідеалу соборності українських земель. Прапор цей виготовили у Львові та посвятив його в Розвадові Митрополит Андрей Шептицький 28 жовтня 1917 року.

Пресовий гурток займався і іншими способами закріплення стрілецьких традицій. Четар І.Іванець, як член комісії корпусної команди, провів і впорядкував разом з десятиником В.Дзіковським, М.Харамбурою та вістуном В.Гузarem могили УСС на побоевищах сіл Болехова по Стрию, а заходом підхорунжого Л.Лепкого поставлено два пам'ятники – могилу-курган в Семиківцях над Стрипкою і пам'ятник в Пісочній.

За допомогою гуртка «Пресова Квартира» у Львові був заснований місячник «Шляхи», що мав стати виразником стрілецької ідеології, де друкувались матеріали до історії Стрілецтва. Перший номер місячника

вийшов у Відні в 1915 році. В 1917 році у Львові видано перший великий календар-альманах УСС, крім цього друкувалися такі стрілецькі видання: «Українські Стрільці в Карпатах», «Коло Потугор», «Співаник УСС», «З кривавого шляху Українських Січових Стрільців», видане Товариством «Просвіта» у Львові 1916 року, збірник «Червона Калина», «Вісник Пресової Квартири УСС», та сатиричні журнали «Самопал» та «Самохотник».

Праця «Пресових Квартир» не обмежувалась лише записками, дописами із фронту, шкідцями, малюнками, світлинами та принагідними виданнями. При сприянні гуртка у Відні був надрукований також фаховий військовий підручник «Про науку боротьби ручними гранатами» поручика Б.Гнатевича, знавця шкільних справ, а також окремі випуски стрілецьких пісень і листівок з картинами стрілецького життя.

Опікун і орудник «Пресової Квартири» професор І.Боберський використовував малярський та світлинний матеріал до видань та пропагандистських виставок, як приклад виставка у Відні 1917 року в якій УСС мали свій окремий павільйон.

Стрілецькі прозові та поетичні твори публікувались в українській пресі, часописах «Свобода», «Діло», започаткований стрілецький «пресовий фонд», який організовував добровільну збірку коштів серед стрілецтва для видання друкованого двотижневика «Шляхи»

Літом 1919 року з бригади УСС вийшла ініціатива створити спільну «Пресову Квартиру» зі Січовими Стрільцями Надніпрянщини, але воєнні дії не дозволили здійснення цього плану.

В архіві бригади УСС за весь період визвольної війни зібрано близько 900 світлин, та цей архів зник разом з обозом бригади під час бою під Махнівною у квітні 1920 року.

Підхорунжий І.Іванець за час першої світової війни та визвольних змагань виконав чимало цінних малюнків, рисунків, світлописів, шкідців з походів та боїв УСС, де розкривав документальну історію стрільців.

Таким чином діяльність фотодокументаліста І. Іванця в організації «Пресова квартира» періоду національних змагань 1917-1921 рр. формувала національну свідомість та розвивала ідею української незалежності не тільки серед українського народу того часу, а й у сьогоденні.

Тетяна Нікітіна

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
науковий керівник – Богдан Бойчук*

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ – ІДЕОЛОГ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

На сучасному етапі становлення української державності, так само як і на початку ХХ ст., перед Україною головним завданням є консолідація народу навколо національної ідеї та підвищення національної свідомості, патріотизму громадян, а також вихід з – під впливу Російської федерації. Перед урядом нашої держави насамперед постає завдання щодо трансформації в минулому залежного імперського уламку в автономну, економічно самостійну, політично – незалежну державу. Адже з історії відомо, що жоден народ світу не добився ні державності, ні високого рівня науково-технічного, економічного, соціального чи іншого розвитку без прогресивної національної ідеї, без духовного відродження нації.

На даний момент не втратили своєї актуальності погляди щодо розвитку національної свідомості одного із найколеритніших та суперечливих історичних постатей українського політичного руху Миколи Міхновського. Непересічна постать, один з провідних громадсько-політичних діячів на зламі ХІХ–ХХ ст. та доби визвольних змагань 1917–1921 рр., ідеолог державної самостійності України.

М. Міхновський як член Центральної Ради та Українського генерального військового комітету сформулював нові погляди на шляхи та перспективи українського визвольного руху, його праця «Самостійна Україна» стала політичним маніфестом українського націоналізму.

Наприкінці 1916 р., ще задовго до березневих подій 1917 р., М. Міхновський ініціює, і разом зі своїми однодумцями проводить заходи щодо утворення українського війська. Так, в грудні 1916 р. в Українському клубі в Києві він зіібрав таємну нараду, де запропонував розпочати пропагандистську діяльність за створення власних збройних формувань. Згодом, упродовж 1917 р. розгортає активну діяльність з організації Збройних сил з українців, що служили в тодішній російській армії. На зборах військовиків у березні 1917р. одностайно було ухвалено рішення приступити до негайної організації власної національної армії, як могутньої своєї мілітарної сили, без якої не можна й подумати про здобуття повної волі України. З його ініціативи в березні 1917 р. було організовано три військових віче, 16 березня того ж

року створено товариство «Український військовий клуб ім. гетьмана П. Полуботка». Був створений також Український військовий комітет з метою українізації армії. Першим його практичним заходом можна вважати створення Першого українського полку ім. гетьмана Б. Хмельницького. Ідею організації національних Збройних сил М. Міхновський активно відстоював на I та II Всеукраїнських військових з'їздах, які відбулися у травні та червні 1917 р. В липні цього ж року він став ініціатором повстання українських військовиків з метою змусити Центральну Раду припинити автономістську політику уступки російському Тимчасовому уряду і повністю відокремитись від Росії.

Погляди М. Міхновського щодо необхідності створення власних збройних формувань для боротьби за національне визволення в Галичині були більш зрозуміліші, ніж на Наддніпрянській Україні; там політичні лідери схилялися до визнання виключно пріоритетності соціально-економічних питань.

На ідеях М. Міхновського після визвольних змагань 1917–1921 рр. виховувалося нове покоління українських патріотів. Український націоналізм став багатовимірним поняттям, основою якого була ідея національного визволення. Саме його концепції, які були розвинуті та збагачені новим змістом, творчою працею ідеологів українського націоналізму у 20-х рр. XX ст. заклали основи ідеології та політики УВО та ОУН. У програмному документі, що визначав завдання створення УВО, бачимо тези революційної стратегії націоналізму. Саме на цей напрям державотворення стали підпільні ідеологічні формування української молоді: Організація Вищих Клас Українських Гімназій, Група Української Державницької Молоді. На їх основі у 1926 р. виникає Союз Української Націоналістичної Молоді (СНУМ). В Чехословаччині у 1920-х рр. із інтернованих молодих військовиків УГА та Армії УНР було створено Групу Української Націоналістичної Молоді (ГУНМ) та Легію Українських Націоналістів (ЛУН), які були спадкоємцями ідей М. Міхновського. А ЛУН певною мірою продовжив діяльність Українського військового клубу ім. П. Полуботка. Саме у цій організації велась робота зі створення та оновлення програми боротьби за відновлення Української держави.

Незважаючи на втрату державності у першій чверті XX століття, українські національно-патріотичні сили продовжували вірити в національну ідею та Українську Самостійну Соборну Державу, що привело до консолідації націоналістичного руху.

Розвиток ідеології та тактики націоналізму в українському суспільстві вимагали об'єднання розрізнених націоналістичних організацій, створення єдиного керівного центру. І саме така організація

була покликана до життя на Конгресі Українських Націоналістів, який проходив у Відні з 28 січня до 3 лютого 1929 року. Теоретичні постулати М. Міхновського мали неабиякий вплив на формування націоналістичного світогляду українців. А саме на роботи: М.Сціборського, Ю.Вассіяна, Д.Андрієвського, В.Мартинця, З.Коссака, Ю.Охримовича та ін. Дещо пізніше націоналістична ідея отримала подальший розвиток у працях С. Ленкавського, Я. Стецька, С. Бандери та цілої генерації борців українського національно-визвольного руху.

Одним із основних теоретичних постулатів М. Міхновського являється визволення нації, тому що свобода, духовний розвиток людини, її матеріальне благополуччя можливі лише в національній державі. Тільки така держава може дати своїм членам нічим не обмежену змогу всестороннього розвитку духового і досягнення кращого матеріального гаразду.

Саме тому національна ідея є духовним стрижнем в інтелектуальному поступі української нації сьогодення. Втілення української національної ідеї було споконвічною мрією багатьох поколінь українського народу на чолі з його великими провідниками. При побудові держави необхідно приділити увагу щодо побудови національної, демократичної і правової влади, що суворо дотримується Конституції та її законів, а також неухильно утверджує і розвиває національні українські пріоритети в усіх сферах громадсько-політичного, економічного та суспільного життя. Національна ідея в цьому контексті виступає гарантом національної стабільності та могутності нації, є одним з потужних джерел державотворчого процесу.

Отже, спадщина М. Міхновського як ідеолога українського націоналізму – це той морально-ідейний заповіт, на якому повинно виховуватися сучасне покоління української молоді. Саме реалізація постулатів національної ідеї в Україні є одним із вагомих чинників для вступу її в Європейський Союз.

Дмитро Ткач

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
науковий керівник – к.і.н. Мар'яна Верхотурова*

ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ – ВИДАТНА ОСОБИСТІСТЬ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

Євген Михайлович Коновалець народився 14 червня 1891 року в с. Зашків, нині Жовківський район, Львівської області, полковник Армії

УНР, командир Січових стрільців, член Стрілецької ради, комендант УВО, голова Проводу українських націоналістів (1927), перший голова ОУН (з 1929), один із ідеологів українського націоналізму. На початку I Світової війни 2 серпня 1914-го мобілізований до австрійської армії. У 1915 – початку 1916-го перебував у таборі для військовополонених у Чорному Яру, а з кінця 1916 – у таборі в Царицині. Після Лютневої революції в Росії Коновалець разом з своїми соратниками з табору в Дубовці, серед яких були Андрій Мельник, Іван Чмола, розгорнули широку організаційну і пропагандистську роботу серед полонених-українців. Приблизно наприкінці липня 1917 приїжджає до Києва. Появу в столиці починає з вступу до Галицько-Буковинського комітету (ГБК). У жовтні-листопаді 1917 рр. Коновалець спільно з Романом Дашкевичем та іншими членами ГБК сформували Галицько-буковинський курінь Січових стрільців, який незабаром перетворився в одну з найбоєздатніших частин Армії УНР. У січні 1918 р. після проведення реорганізації Коновальця обрано командиром Куреня Січових стрільців.

Останнім формальним місцем призначення Є. Коновальця в армії УНР була посада командира Української стрілецької бригади в Німецькому Яблонному. Однак через протистояння між УНР та ЗУНР особовий склад бригади не допустив Є. Коновальця до виконання обов'язків, і після цього, він дистанціювався від керівництва УНР. Певним підсумком служби в українській армії стало засідання Стрілецької ради в другій половині липня 1920 р. та 3'їзд від поручників. На цьому тлі Є. Коновалець, який у серпні-вересні 1920 р. проживав у Празі, а з жовтня 1920 р. у Відні, намагається підтримувати тісні контакти з різними українськими військовими та політичними середовищами. Повернувшись до Львова як командант очолив Начальну команду УВО. Паралельно Є. Коновалець намагається зрозуміти політичні процеси, до яких були втягнені державні сили УНР та ЗУНР. Це дасть змогу через рік представити дієву силу для подальшої національно-визвольної боротьби.

Із грудня 1922-го року був змушений мешкати в еміграції у Чехо-Словаччині, Німеччині, Швейцарії та Італії. У листопаді 1927-го за його ініціативи на одній з нарад УВО було вирішено створити єдину революційно-політичну організацію, діяльність якої ґрунтувалася б на націоналістичній ідеології та поширювалася на всі українські землі. 28 січня – 3 лютого 1929 на конгресі у Відні було створено Організацію українських націоналістів (ОУН), головою проводу якої обрали Коновальця.

Протягом 1920-х років було декілька замахів на Євгена Коновальця.

Їх намагалися здійснити різні агенти радянських спецслужб. 1933-го розпочалася реалізація останньої операції з убивства Провідника під кодовою назвою «Ставка», яку розробляли у Москві під особистим наглядом Йосипа Сталіна. Виконавцем замаху став агент радянської служби зовнішньої розвідки Павло Судоплатов (пізніше – керівник розвідувально-диверсійного управління НКВС СРСР, генерал КДБ). 23 травня 1938 р. Коновалець був убитий у Роттердамі. 23 травня 1938 р. Павло Судоплатов передав у Роттердамі в кафе готеля «Атланта» вибухівку, замасковану під коробку цукерок з українським орнаментом як подарунок «від друзів». Після того як коробка була перевернута у горизонтальне положення, вона вибухнула. Поховано Євгена Коновальця на цвинтарі Кросвейк. Віддаючи шану, могили часто відвідують українці, відбуваються урочисті заходи пам'яті за участі українських дипломатів та військовиків.

Дарина Юшук

Національна академія сухопутних військ

імені гетьмана Петра Сагайдачного

науковий керівник – к.і.н. доцент Тетяна Плазова

ЮРКО ТЮТЮННИК – ОТАМАН ТА ГЕНЕРАЛ

Яскрава постать непересічного селянського полководця була не без успіху експлуатована радянською владою в 1920-х роках, а згодом він став «білою плямою» офіційної версії історії.

Юрій Йосипович Тютюнник — український військовий діяч, генерал-хорунжий армії УНР.

Народився в селі Будище Звенигородського повіту Київської губернії у селянській родині Йосипа Корнійовича Тютюнника та Марини Федорівни Бойко. По материнській лінії був онуком сестри Тараса Шевченка Ярини. Навчався у сільській школі, закінчив агрошколу в Умані. 1913 склав іспити у Київській приватній гімназії. Дружину Юрія звали Віра, мав доньок Ольгу і Галину.

На військовій службі з 1913 року. Спочатку служив у 6-му Сибірському полку у Владивостоці. З 1914 року брав участь у Першій світової війни спочатку в чині унтер-офіцера, потім офіцера. 11 жовтня 1914 року був тяжко поранений в голову в боях біля Комарова під Лодзем. Після лікування потрапив в запасний полк в Кременчук, а звідти знову до 6-го Сибірського полку. Командування полку запропонувало Юрію навчатися в військовому училищі. Після двомісячної підготовки він був скерований до Києва, де успішно склав

іспити до 1-ї Київської гімназії. Потім був посланий на Кавказ, де в 2-й половині 1915 року закінчив військову школу в місті Горі Тіфліської губернії. Зі школи знову відбув у 6-й Сибірський полк. Отримав нове поранення – в руку.

Після лікування у листопаді 1916 року Юрій потрапив до Сімферополя в 32-й запасний полк, де прослужив до Лютневої революції.

На початку 1917 року в званні прапорщика російської армії Ю. Тютюнник стає одним із ініціаторів створення у Севастополі Українського військового клубу імені гетьмана Петра Дорошенка, а згодом Першого Сімферопольського полку імені П. Дорошенка.

Згодом, на Другому всеукраїнському військовому з'їзді 10 червня 1917 року Ю. Тютюнника обрано членом Української Центральної Ради та Всеукраїнської ради військових депутатів. Він засуджував Центральну Раду за те, що вона не мала чіткої національної ідеології та стратегії дій, не голосував за Другий Універсал Центральної Ради та Інструкцію Тимчасового Уряду, підтримував вимоги самостійників щодо створення регулярного українського війська.

Після захоплення Києва більшовиками, у лютому 1918 року Ю. Тютюнник повертається на Звенигородщину, де розгортає Звенигородський кіш до 20 тисяч повстанців. У запеклих боях Тютюнник розгромив збільшовичену 8-у армію, зайняв Бірзулу і Вапнярку, роззброїв частину 2-го російського корпусу, кінну бригаду, розгромив у Бобринську 8-тисячну групу Михайла Муравйова. Під час Гетьманату вже з літа 1918 року Кіш Тютюнника вів партизанську боротьбу проти австро-німецьких частин і був рушійною силою повстанського руху в центральній та південній Україні, брав участь у антигетьманському повстанні, підпорядковуючись Українському національному Союзові, координаційному центру повстання.

З поверненням Центральної Ради при допомозі німецьких військ, вільне козацтво демобілізувалося. Терор з боку німецьких каральних загонів влітку 1918 року призвів до відродження козацтва і підняття масштабного повстання на Звенигородщині.

З початку 1919 р. Ю. Тютюнник переходить на службу до отамана Матвія Григор'єва і очолює штаб першої бригади. Після поразки військ отамана Матвія Григор'єва у травні 1919 року, створює повстанський загін (близько 3000 вояків) з яким проводить рейд територією України, а згодом приєднується до Армії УНР.

Юрко Тютюнник став одним з ініціаторів і заступником Командарма в Першому Зимовому поході (6 грудня 1919–5 травня 1920 рр.), пройшов від першого до останнього дня, одержав за похід найвищу

нагороду УНР – орден лицарів Залізного Хреста №2.

Юрко Тютюнник став одним з ініціаторів і заступником Командарма в Першому Зимовому поході (6 грудня 1919 – 5 травня 1920 рр.). Згодом був призначений командувачем у Другому Зимовому поході (жовтень-листопад 1921 р.), при підготовці походу у вкотре вже виникли вічні проблеми українського війська: нестаток зброї, набоїв, одягу та взуття, продовольства. З приводу своєї затягості Тютюнник писав: «Потрібно було боротися, щоб боротьбою довести життєздатність української нації й української національної ідеї, тому що мертвою є та ідея, на захист якої ніхто не хоче стати і лити кров...». Проте Другий Зимовий похід завершився поразкою а також став останньою збройною сторінкою українських національно-визвольних змагань. Був нагороджений найвищою нагородою УНР – орденом лицарів Залізного Хреста №2.

Внаслідок нової провокації ВЧК Тютюнник спробував повернутися до УСРР для організації нового повстання. 16 червня 1923 року після переправи через Дністер Юрка Тютюнника було заарештовано. Уряд УСРР запропонував співпрацю, з чим генерал погодився. Викладав у Харківській школі червоних старшин, працював сценаристом. Спільно з Майком Йогансеном і Олександром Довженком створив сценарій фільму «Звенигора». У художньо-документальному фільмі «Пілсудський купив Петлюру» зіграв самого себе.

Після початку нової хвилі репресій 12 лютого потенційний лідер повстанського руху, у каяття котрого ВЧК ніколи не вірила, був заарештований і висланий до Москви.

Розстріляний 20 жовтня 1930 року. Місце поховання невідоме. Реабілітований 28 листопада 1997 року постановою Генеральної прокуратури України.

ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВА ТЕХНІКА УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА, ЙОГО СОЮЗНИКІВ ТА ПРОТИВНИКІВ У 1920 РОЦІ

Євген Бігун

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
науковий керівник – к.і.н. Мар'яна Верхотурова*

ФОРТЕЦІ НА КОЛЕСАХ

Упродовж 1918–1920 рр. усі воюючі сторони широко використовували бронепотяги в бойових діях на теренах України. Цьому сприяла низка чинників, насамперед наявність розгалуженої мережі залізничних шляхів, які в той час були основними сухопутними комунікаційними лініями. Вдвож них переважно й велися бойові дії, тому питання контролю залізничних магістралей було ключовим питанням стратегії і тактики. В боях використовувались як бронепотяги заводського виробництва – справжні «фортеці на колесах», так і нашвидкоруч виготовлені безпосередньо на станціях чи у депо.

Розрізнене використання бронепотягів, переданих окремих піхотним частинам, далеко не завжди було ефективним. Тож на початку 1919 р. в армії Директорії робляться перші спроби об'єднати ці бойові одиниці в більші угруповання. 20 лютого був відданий наказ про створення «дивізіону бронепотягів», до складу якого увійшли два бронепотяги – «Стрілець» та «Гайдамака». Очолив дивізіон отаман Бойчук. Пізніше до складу дивізіону увійшли ще два трофейні бронепотяги – «Запорожець» і «Помста». За описом, наведеним М. Безручком, кожен з цих поїздів мав на озброєнні 1–3 гармати та 12–16 кулеметів. Навесні 1919 р. українські бронепотяги активно діяли на Східній Волині, Київщині та Поділлі. Однак бойова ефективність броньованих одиниць навесні 1919 р. часто знижувалася через неузгодженість дій між командирами різних рівнів. Наприклад, коли 16 квітня війська отамана Бєня вдерлись до Житомира, обіцяний для підтримки бронепотяг «Стрілець» так і не прибув. У підсумку, українські загони змушені були Житомир залишити. 20 квітня штаб Північної групи вимагав у командування корпусу Січових Стрільців скерувати «Стрілець» на зайняття Звягеля, але й у цьому випадку розпорядження виконане не було. Станом на 30 квітня значна частина

бронепотягів Дієвої армії була зосереджена в районі Рівне–Здолбунів. Тут перебували, зокрема, «Воля» (на ремонті в Рівному), захоплений у більшовиків «Товариш Ворошилов», відтягнутий з Луцька до Рівного «Сагайдачний», «Дорошенко». На Сарненському напрямі діяв поїзд «Запорожець». Бронепотяг «Слава» перебував у складі групи отамана Беня в районі Дубно. Та наприкінці травня 1919 р. броньові частини Дієвої армії зазнали істотних втрат. 27 травня під час відступу корпусу Січових Стрільців зі Здолбунова довелося знищити п'ять панцирних потягів. Серед них: «Агатон» (колишній «Тимчасовий»), «Партизан», «Сагайдачний» (колишній більшовицький «Товариш Троцький»), «Дорошенко» та «Грім». 24 травня до рук поляків потрапив потяг «Стрілець», який отримав назву «Крехов'я».

Однак бойова ефективність броньованих одиниць навесні 1919 р. часто. На початку травня 1920 р. Армія УНР на чолі з М. Омеляновичем-Павленком повернулася з Першого Зимового походу та біля м. Ямпіль на Поділлі з'єдналася з 2-ю українською дивізією, що діяла у складі польських військ, і зайняла крайній правий фланг польського антибільшовицького фронту. На території, що перебувала під контролем Армії УНР, було кілька залізничних колій, придатних для курсування панцирних потягів. У червні 1920 р. С. Петлюра звернувся до Й. Пілсудського з проханням допомогти в організації нових українських броньованих поїздів. Перший панцирний потяг, названий на честь подільського повстанського ватажка кінця XVIII ст. «Кармелюк», було збудовано у залізничних майстернях м. Станіславів. Він мав досить примітивну конструкцію: складався з 4 звичайних залізничних платформ, обкутих залізом, і паротяга, також обшитого бронею. На озброєнні мав 2 тридюймові гармати, 7 кулеметів і 38 рушниць. У команді панцирного потяга на початку його існування служило 8 старшин і 42 козаки. Пізніше його командиром став сотник Павло Перів. У таборах інтернованих українських вояків команди панцирних потягів тривалий час зберігали свою організацію та окремішність від інших частин. Вояки «Запорожця» на чолі з сотником Пилипом Шульгою (сотник-галичанин Шепарович у той час залишив Армію УНР) та «Чорноморця» з лейтенантом Миколою Сокольщукотом – розмістилася у Калішу. Команда «Кармелюка» під керівництвом сотника Павла Періва опинилася у Вадовицях (тепер м. Вадовице (Польща)). Організаційно всі команди були зведені у Технічний загін полковника Рукіна, який за станом на 1 квітня 1922 р. нараховував 44 старшини, 327 козаків і 5 жінок. Лише 1923 р., з розформуванням частин Армії УНР, команди трьох панцирних потягів припинили своє існування.

Вікторія Гуріненко

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
науковий керівник – к.і.н., доцент Тетяна Плазова*

АРТИЛЕРІЯ УГА

Існування УГА, як регулярного збройного формування має вирішальне історичне значення. Про її внесок в процес становлення Української Держави свідчать чисельні її перемоги в боях з переважаючим противником. Вирішальну перевагу над ворогом під час збройних протистоянь дозволяла отримувати артилерія, як окремий рід військ.

Артилерія УГА, за даними різних джерел, становила 10,5% всього війська, і вважалась найкращою з усіх армій Східної Європи. В основі артилерійського озброєння були німецькі та російські легкі та важкі гармати різних калібрів. Дальність ведення вогню сягала від 6,4 км (122 мм гаубиця Круппа) до 12,4 км (далекобійна 152 мм гармата).

Основним структурним підрозділом артилерії Галицької Армії були гарматні батареї, входили до складу артилерійських частин, мали різну чисельність та вогневу потужність. До складу гарматних батарей входили 2 або 4 гармати, діяли самостійно у складі своїх груп. Батареї мали складну організаційно-штатну структуру. До управління входили: командир батареї, перший старшина, харчовий старшина, старшина булавний, сурмач, відділення розвідки та відділення зв'язку. Обслуговували 50 гармашів, чета скоростілів для охорони та обоз (30 возів для транспортування). Батареї поділялися на 2 чоти на чолі з першим старшиною – старшим офіцером батареї. Також існували підрозділи забезпечення – підстаршини по ремонту техніки, санітар і польова кухня. Відповідно, кожна артилерійська батарея мала 4 старшини, 157 чоловік особового складу, 128 коней, 4 гармати, 8 возів, 2 скоростілі.

Артилерійські частини відомі своїми здобутками в боях за Львів 1918 року. У ході українсько-польської війни (листопад 1918р. – липень 1919р.) на фронт було надіслано 49 гарматних батарей.

Навіть тоді ефективне застосування артилерійських гармат на полі бою залежало від вміння та навичок особового складу. Провідним закладом підготовки фахівців-артилеристів була старшинська школа артилерії у Stanisławów, сформована у грудні 1918 року, яку очолювали отаман Северин Лещій, а пізніше – сотник Іван Сітницький. Базувалась школа на території колишнього 33-го австрійського гарматного полку, готувала командирів чот і сотень, навчання тривало 4

місяці. Після іспитів курсантам присвоювали звання хорунжих і підхорунжих. Перший набір налічував 42 курсанти, яким викладали технічні характеристики гармат, основи ведення стрільби, картографію, теренознавство, службові правильники, обов'язки старшинського стану, їзду на конях. Основні поняття та терміни були німецькою мовою, пояснення яких перекладали на українську. Нажаль, перший випуск артилеристів не відбувся у зв'язку з наступом НКГА. Школу реорганізували в гарматну батарею, курсанти були направлені до 3-ї Бережанської бригади. Навчальний заклад існував до 15 травня 1919 року.

Також артилеристів готували в стінах 1-го коломийського гарматного полку УГА, який починав свою діяльність з невеликої батареї під керівництвом сотника В. Тотоєскула. Батарея безпосередньо брала участь в боях за Львів. На її базі було створено 1-й гарматний полк, 1-ї бригади УСС.

Зважаючи на складне політичне становище, яке не сприяло розвитку бойового потенціалу УГА, вдалося організувати навчання та вишкіл воїнів в умовах бойових дій. Школи, які готували артилеристів для армії змогли вирішувати гостре питання нестачі кадрів у війську та кваліфікованих спеціалістів. Завдяки належній увазі, яку приділяла військова та політична верхівка організації навчання, Українська Галицька Армія була конкурентно спроможною кращим арміям Східної Європи.

Сергій Зайцев

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ОЗБРОЄННЯ ПОВСТАНСЬКО-ПАРТИЗАНСЬКИХ ФОРМУВАНЬ КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.

Доба Української революції 1917–1921 рр. на Катеринославщині відзначилася розгортанням тут потужного повстансько-партизанського руху. Головними його учасниками стали проукраїнські, більшовицькі, анархістські, а також аполітичні селянські, робітничі та бандитські збройні формування. Важливу роль у бойовій діяльності цих формувань відігравало озброєння їхніх учасників.

Слід наголосити, що зважаючи на, в більшості випадків, трофейний статус зброї, яку використовували бійці іррегулярних бойових формувань Катеринославщини, вона відзначалася широкою

різноманітністю зразків. Уся зброя поділялася на три види: вогнепальну, металеву вибухову та холодну.

Вогнепальна зброя була представлена стрілецькою зброєю та артилерією. Найпоширенішими різновидами стрілецької вогнепальної зброї, яка перебувала на озброєнні бійців тамтешніх повстансько-партизанських загонів, були гвинтівки, рушниці, револьвери, пістолети, ручні та станкові кулемети. Із гвинтівок найчастіше використовувалися такі моделі: берданка (однзарядна гвинтівка Бердана калібру 10,75 мм), Гра (однзарядна гвинтівка калібру 11 мм), Маузер (магазинна гвинтівка калібру 7,9 мм) та трьохлінійка (п'ятизарядна трьохлінійна гвинтівка Мосіна калібру 7,62 мм). Також, відомо про використання в бойових діях італійських гвинтівок (вочевидь, моделі Modello 1891 калібру 6,5 мм). Оскільки гвинтівки, зазвичай, потрапляли до рук повстанців і партизан як бойові трофеї й, відповідно, були у дефіциті, то значного поширення в їхніх лавах набули мисливські гладкоствольні рушниці, як правило старих зразків. Револьвери були найпоширенішою короткоствольною індивідуальною вогнепальною зброєю. Найчастіше використовувалися револьвери наступних модифікацій: різнокаліберні Бульдог, Наган, Сміт-Вессон. Широкого вжитку набули й самозарядні різнокаліберні пістолети Браунінг та Маузер. Із кулеметів найчастіше застосовувалися ручний кулемет системи Льюїса та станкові кулемети Кольт-Браунінг та Максима.

Артилерія повстансько-партизанських сил складалася, головним чином, із польових, гірських і морських гармат. Це були 3-х дюймові гармати (гірська артилерійська гармата калібру 76 мм і легка польова артилерійська гармата калібру 76,2 мм), 102-мм гармата (корабельна гармата калібру 102 мм), 4,2-лінійна гармата (важка польова артилерійська гармата калібру 107 мм (42 лінії)), 152-мм облогова артилерійська гармата та 152-мм польова мортира (важкі гармати калібру 152 мм), 6-ти дюймові гармати (важкі та морські артилерійські гармати калібру 152,4 мм). Також відомо про використання в бойових діях гаубиць: 45-лінійних (114-мм) та 48-лінійних (122-мм) легких гаубиць та 6-ти дюймових (152,4-мм) важких гаубиць. Деякі формування, наприклад Революційна повстанська армія України (махновців), мала на озброєнні бомбомети.

Окрему увагу слід звернути на засоби пересування особового складу іррегулярних бойових загонів Катеринославщини. Доволі часто вони підсилювалися вогнепальною зброєю, як стрілецькою, так і артилерійською, й, таким чином, також перебували на озброєнні досліджуваних повстансько-партизанських формувань. До цієї категорії озброєння входили бойові тачанки (легкі ресорні кінні повозки зі

встановленими на них кулеметами, як правило станковими). На дещо вищому рівні стояли броневих автомобілі. Найпотужніші повстанські та партизанські формування, такі як підрозділи отаманів Никифора Григор'єва та Нестора Махна, мали власні броньовані потяги, зі встановленими на них кулеметами та гарматами.

До металевих вибухових зброї, що застосовувалася в бойових цілях вояками повстансько-партизанських формувань Катеринославщини, належали ручні вибухові боєприпаси. Найпоширенішими їх різновидами були ручні бомби та осколкові гранати різних зразків, а також вибухові піроксилінові шапки.

Широко використовувалася в середовищі бійців нерегулярних бойових підрозділів Катеринославщини й холодна зброя, яка поділялася на клинкову та деревкову. Клинкова зброя була представлена шаблями, шашками, кинджалами, кортиками та бойовими ножами. Деревкова, у свою чергу, була репрезентована багнетами, піками, списами та рогатинами.

До категорії холодної зброї також слід зарахувати й знаряддя сільськогосподарського інвентарю, які, теж користувалися значною популярністю у бою: вила, коси, ломи, лопати, ножі, тесаки та інше. Сюди ж відносилася й саморобна зброя ударно-роздвіблюючої дії, що, через свою дешевизну й простоту виготовлення, також набула широкого поширення, особливо в аполітичних селянських загонах, з огляду на їх іррегулярний статус і, відповідно, неможливість озброєння усіх бійців якісною професійною зброєю. Це були дубини, кийки, кілки, палиці та аналогічні їй різновиди. Таким чином, можна перекоонатися, що озброєння відіграло важливу роль у бойовій діяльності повстансько-партизанських формувань Катеринославщини доби Української революції. Бійці цих формувань користувалися різноманітними видами вогнепальної, металевих вибухових та холодної зброї. Якість зброї залежала від статусу бойового підрозділу

Артемій Кодецький

USA Riverside military academy

СТРІЛЕЦЬКЕ ОЗБРОЄННЯ АРМІЇ УНР

У цій статті проаналізовано озброєння української армії кінця XIX – початку XX століть щодо наявності зброї під час Першої світової війни. Українські армії під час Української революції та Першої світової війни застосовували переважно російську, німецьку та австро-угорську зброю.

Генерал М. Омелянович-Павленко дуже точно описує проблеми

забезпечення повстанського руху боеприпасами та зброєю: повстанці та партизани, як правило, зберігали все, що купували, у таємних сховищах з такою обережністю, що, ймовірно, багато з цих запасів залишатимуться у своїх схованках протягом тривалого часу після смерті їх власників.

Мемуари старшин та офіцерів УНР дають змогу перекоонатися, що чимало повстанських сіл володіли цілими арсеналами зброї. Так, в Ю. Горліса-Горського читаємо, що в холодноярському селі Боровиці селяни мали бл. 700 рушниць, 4 важких та декілька легких кулеметів, а в сусідніх Прусах та Михайлі всі селяни мали досить зброї, щоб забезпечити виступ від 300 – до 3000 повстанців, тамтешній арсенал посилювали шість справних кулеметів, закопана гармату та декілька мінометів. На сторінках кадрових військових УНР неодноразово натрапляємо на відомості про озброєних «по зуби» козаків. Якщо ж вірити даним Я. Гальчевського-Войнаровського, то озброєння рядового повстанця «мусить бути добре і перевірене. Кожний мусить мати: кріс, 1–2 револьвери, 2–3 ручні гранати і кинджали або шаблі. Останні особливо конечні тоді, коли треба ворога утихомирити без пострілів і голосу»

Шаблі були великою частиною озброєння війська. Вони стояли на озброєнні не тільки у офіцерів та інших командирів, але й на озброєнні окремих кавалерійських та козацьких підрозділів. Шаблі були головним атрибутом воїна початку ХХ сторіччя.

Тодішнє українське військо використовувалось принаймні російські, німецькі та австро-угорські шаблі, бо налагодити виробництво своїх не змогли. Шаблі, на озброєнні українських вояків були наступні: російська драгунська шашка зр. 1881 р, французька легко кавалерійська солдатська шабля зр. ХІ р, російська козацька шашка та дагестанська шабля.

Пістолети в армії були дуже різні через постійні баталії з іншими державами та здобуття озброєння на полі бою. Також, різна зброя поставлялась Україні по ленд-лізу від союзних держав. Тому пістолети на озброєнні виглядали ось так: револьвер Нагана зразка 1895 р, Раст і Гассер 1898 р, Франкотт зразка 1890 р та Маузер зразка 1912 р.

Гвинтівки, як і пістолети, Армія УНР сама не виробляла, тому позичила в інших держав шляхом здобуття у боях. Трофейних гвинтівок було набагато більше, чим набоїв для них, тому дуже часто солдати отримували на бої іншого калібру різного виробництва, які не підходять для їх зброї. Гвинтівки були наступні: легендарна гвинтівка Мосіна зразка 1891 р., німецький Маузер зразка 1898 р., різні модифікації австрійського Манліхера зразка 1890–1895 рр.

Кулемети українського війська – взагалі окрема тема. Це було ноу-хау першої світової, яке перевернуло сучасні на той момент тактики війни. Саме кулемети вирішували результат локального бою. Кулемет міг зупинити наступ цілої роти, а інколи і батальйону солдат.

Кулемети, як і усе озброєння – армія УНР придбала у інших держав різними методами, тому кулемети на озброєнні виглядали ось так: кулемет Максима зразка 1910 р., МГ-08, МГ-08/15, та кулемет Люїса.

Основні типи озброєння були обговорені у цій роботі, але є ще дуже багато зброї, про яку забула історія. Висновок, який можна зробити з цього – це те, що Українська Держава не мала потрібною на той час індустріальної бази за для виробництва усього спорядження для війни.

Роман Невірко

Національна академія сухопутних військ

імені гетьмана Петра Сагайдачного

науковий керівник – к.і.н. Мар'яна Верхотурова

НАЙПОШИРЕНІША ГВИНТІВКА В АРМІЇ УНР

Найчисельнішим родом військ Дієвої Армії УНР була піхота. Основною оперативно-тактичною одиницею піхоти був полк (бригада). Структура полку: штаб, 3 піших курені, гарматна батарея, розвідувальної, зв'язкової, саперної, санітарної чот та полкової обозної валки і полкового оркестру. Проглядається організаційно-штатна структура сучасного мотопіхотного батальйону (полку).

Із 1919-го року базовою оперативно-тактичною одиницею стала піхотна дивізія. На період жовтня 1920 року кількість вояків в Армії УНР становила близько 23 тисяч. Українська піхота була краща в наступі ніж в обороні, тому що відчувалась постійна нестача боєприпасів. Ворожі позиції часто здобувались атакою на багнети, але все ж таки основним озброєнням піхотинця того часу була гвинтівка. Гвинтівка була популярнішою для піхотинців ніж будь-яка автоматична зброя, це пояснюється тим що технологічний процес виготовлення гвинтівок був давно налагоджений та досконалий, що не можна сказати про виготовлення автоматичної зброї (перших прообразів автоматів чи кулеметів). Гвинтівка – це довгоствольна нарізна зброя, управління якою здійснюється обома руками та упором в плече прикладу, довжина ствола близько 70 калібрів.

Армія УНР використовувала здебільшого російську стрілецьку зброю, хоча були у використанні німецькі, айстро-угорські, французькі та навіть американські зразки озброєння. Серед російської стрілецької

зброї того часу, найпоширенішою можна вважати 7,62-мм гвинтівку системи «Мосіна-Нагана» зразка 1891–1910 рр. Саме ця гвинтівка у різних варіаціях стала найпопулярнішою серед вояків Армії УНР.

Історія створення цієї гвинтівки бере початок ще з кінця XIX століття. У 1892 р. Головне артилерійське управління взяло за мету створити нову багатозарядну гвинтівку під новий унітарний 7,62-міліметровий патрон з бездимним порохом. Розроблена в 1883 році на Тульському зброярському заводі. Прототипом цієї гвинтівки стала гвинтівка Бердана, конструктором якої був полковник американської армії ХайрамБердан. Конструкція Мосіна конкурувала з розробкою бельгійського зброяра Леона Нагана, револьвер якого вже прославився на весь світ. На порівняльні випробування вийшли гвинтівки системи Мосіна та системи Нагана. Гвинтівка Нагана показала хороші результати випробовувань, але давала вдвічі більше осічок ніж гвинтівка Мосіна. Комісія визнала гвинтівку Мосіна більш перспективною. У фінальному варіанті за основу взяли гвинтівку Мосіна з магазином від гвинтівки Нагана та деякими конструктивними особливостями запропонованими членами комісії. 16 квітня 1891 року гвинтівку прийняли на озброєння під назвою «трюхлінійна гвинтівка зразка 1891 року». Назва «трюхлінійна» пояснюється тим, що конструктори того часу користувались англійською метричною системою, де 1 дюйм (2,54 см) = 10 лійній, відповідно калібр 7,62-мм буде рівнятися трьом лініям.

На озброєнні Армії УНР були різні модифікації цієї гвинтівки, а саме: піхотна з довгим штиком і стволом (штик в свою чергу був незвичної форми наконечника, оскільки він використовувався у якості викрутки для повного розбирання гвинтівки), кавалерійська або драгунська з меншим по довжині стволом і новим способом кріплення ремня і козака модифікація гвинтівки без штика і найкоротшим стволом, яку використовували вояки саперних, розвідувальних та зв'язкових чот піхотних полків (бригад) чи дивізій.

Гвинтівка системи «Мосіна» зразка 1891 року, активно застосовувалась Першою Запорізькою дивізією Армії УНР у боях за Проскурів 25 вересня 1920 року. Яка закінчилась перемогою вояків Армії УНР під командуванням генерала Михайла Омеляновича-Павленка.

ЗМІСТ

ЗМІСТ

Секція 1	
ВОЄННО-ПОЛІТИЧНІ ПОДІЇ 1920 РОКУ.....	3
<i>Гаврилишин Ю. ПРОВЕДЕННЯ АГІТАЦІЙНИХ І ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ ЗАХОДІВ АРМІЇ УНР 1918-1921pp.....</i>	<i>3-5</i>
<i>Нечипоренко В. УКРАЇНСЬКИЙ ЧЕРВОНИЙ ХРЕСТ.....</i>	<i>5-6</i>
<i>Павлік М. БОЙОВІ ПРАПОРИ ДИВІЗІЙ АРМІЇ УНР (липень 1919 – жовтень 1921 років).....</i>	<i>7-9</i>
<i>Смелянський І. УВО: РЕВОЛЮЦІЙНО-ВІЙСЬКОВИЙ ПЕРІОД 1920–1922 pp.....</i>	<i>9-10</i>
<i>Шиліна А. УСДРП: АНАЛІЗ ВПЛИВУ НА УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 pp.....</i>	<i>10-12</i>
Секція 2	
УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО В 1920 РОЦІ: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ.....	13
<i>Бриджий Д. З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКО-ПОВСТАНСЬКОГО ШТАБУ.....</i>	<i>13-16</i>
<i>Глушко О. ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКІ СИЛИ УКРАЇНИ 1917–1920 pp.....</i>	<i>16-18</i>
<i>Іванов І. ПОВСТАНСЬКИЙ РУХ У 1920–1921 pp. НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ.....</i>	<i>18-19</i>
<i>Якимович Ю. ТИЛОВЕ ТА ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА У 1917–1921 РОКАХ.....</i>	<i>20</i>
Секція 3	
ВИДАТНІ ОСОБИСТОСТІ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА (1917–1921 pp.).....	21
<i>Джосан О. ХАРИТИНА ПЕКАРЧУК – ЖІНКА, ЯКА ОБ’ЄДНУЄ УКРАЇНУ.....</i>	<i>21-23</i>
<i>Легка Я. ХРИСТИНА СУШКО-САЧКІВСЬКАУ БОРОТБІ ЗА УКРАЇНСЬКУДЕРЖАВНІСТЬ 1917–1921 pp.....</i>	<i>23-25</i>

ЗМІСТ

<i>Лимар В.</i> ЮРІЙ ГОРОДЯНИН-ЛІСОВСЬКИЙ БЕЗ ПЕРЕБІЛЬШЕННЯ – ЛЮДИНА-ЛЕГЕНДА.....	25-26
<i>Михальченко І.</i> ІВАН ЛЮТИЙ-ЛЮТЕНКО – ПОВСТАНСЬКИЙ ОТАМАН ХОЛОДНОГО ЯРУ (1919–1922 рр.). СОТНИК АРМІЇ УНР.....	26-27
<i>Негрецька О.</i> ФОТОДОКУМЕНТАЛІСТИКА ІВАНА ВАНЦЯ В ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНИХ ЗМАГАНЬ 1917–1920 рр.....	27-29
<i>Нікітіна Т.</i> МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ – ІДЕОЛОГ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ.....	30-32
<i>Ткач Д.</i> ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ – ВИДАТНА ОСОБИСТІСТЬ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА.....	32-34
<i>Ющук Д.</i> ЮРКО ТЮТЮННИК – ОТАМАН ТА ГЕНЕРАЛ.....	34-36
Секція 4	
ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВА ТЕХНІКА	
УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА, ЙОГО СОЮЗНИКІВ	
ТА ПРОТИВНИКІВ У 1920 РОЦІ..... 37	
<i>Бігун Є.</i> ФОРТЕЦІ НА КОЛЕСАХ.....	37-38
<i>Гуріненко В.</i> АРТИЛЕРІЯ УГА.....	39-40
<i>Зайцев С.</i> ОЗБРОЄННЯ ПОВСТАНСЬКО-ПАРТИЗАНСЬКИХ ФОРМУВАНЬ КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.....	40-42
<i>Кодецький А.</i> СТРІЛЕЦЬКЕ ОЗБРОЄННЯ АРМІЇ УНР.....	42-44
<i>Невірко Р.</i> НАЙПОШИРЕНІША ГВИНТІВКА В АРМІЇ УНР.....	44-45